

**RELEVANTE TRENDS
VOOR HET
VRIJWILLIGERSWERK
IN 2020**

Els de Jong en Marco Bik

Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)
januari 2006

In opdracht van SoZaWe Rotterdam

© Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)

Auteurs: E. de Jong en M. Bik

Project: 05-2426

Prijs: € 10,-

Adres: Goudsesingel 78, 3011 KD Rotterdam
Postbus 21323, 3001 AH Rotterdam
Telefoon: (010) 489 95 00
Telefax: (010) 489 95 01
E-mail: info@cos.rotterdam.nl
Website: www.cos.rotterdam

Inhoudsopgave

1. Vrijwilligers in Rotterdam en Nederland, aantal en kenmerken	7
1.1 Definitie vrijwilligerswerk.....	7
1.2 Omvang vrijwilligerswerk	7
1.3 Beschikbaarheid vrijwilligers.....	8
1.4 Tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk	9
1.5 Kenmerken van vrijwilligers	9
1.6 Deelname van allochtonen aan vrijwilligerswerk.....	10
1.7 Overige specifieke groepen	11
1.8 Relatie met andere sociaal-maatschappelijke activiteiten	11
1.9 Deelname per sector.....	11
2. Maatschappelijke trends tot 2020.....	13
2.1 Demografische ontwikkelingen in Rotterdam	13
2.2 Vijf trends tot 2020 van het SCP	14
2.3 Toekomstwens van de Nederlandse bevolking	15
2.4 De vier scenario's uit het Visie-document.....	15
3. Trends in vrijwilligerswerk.....	17
3.1 De maatschappelijke barometer van Motivaction.....	17
3.2 Trends in vrijwilligerswerk volgens CIVIQ.....	17
3.3 Trends in vrijwilligerswerk per sector	18
4. Samenvatting en conclusies	25
4.1 Samenvatting	25
4.2 De hoofdpunten uit de visie 2015 bekeken	26
Bijlage 1: Tabel vrijwilligerswerk volgens diverse bronnen	31
Bijlage 2: Beschrijving sectoren	33
Bijlage 3: Literatuurlijst.....	41

Leeswijzer

Het doel van deze rapportage is 'informatie verschaffen ten aanzien van de stand van zaken van het vrijwilligerswerk in Rotterdam op die terreinen waar vrijwilligerswerk het meest voorkomt, de toekomstige ontwikkeling van deze terreinen in kaart brengen, de relaties tussen deze ontwikkelingen en het vrijwilligerswerk expliciteren, en de verschillen en overeenkomsten tussen de set aan toekomstverwachtingen nu en ten tijde van het opstellen van 'Vrijwilligerswerk in 2015' (periode 1998-2001) tonen'.

Om aan dit doel te kunnen voldoen is veel literatuur verzameld, gelezen, geïnterpreteerd en samengevat opgenomen, hoofdzakelijk van de volgende organisaties en onderzoeken:

VTO: de Vrijtijdsomnibus die tweejaarlijks in Rotterdam wordt gehouden door het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS).

POLS: Permanent Onderzoek naar de Leefsituatie, een onderzoek onder de Nederlandse bevolking van het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek).

SSN: Het rapport Sociale Staat van Nederland, dat jaarlijks wordt uitgebracht door het SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau).

Trendstudie vrijwilligerswerk, tweejaarlijks uitgebracht door Civiq, het instituut voor vrijwillige inzet.

Voor een volledige lijst van literatuur raadpleegt men bijlage 3 met de literatuurlijst.

Dit rapport begint met een inleidend hoofdstuk, waarin een korte omschrijving van het vrijwilligerswerk in Nederland en Rotterdam is opgenomen. Het gaat hierbij vooral om feiten en cijfers.

Hoofdstuk 2 geeft een beschrijving van algemene maatschappelijke trends, met allereerst een presentatie van de bevolkingsontwikkeling van Rotterdam, gevolgd door een beschrijving van trends door het Sociaal en Cultureel Planbureau en de resultaten van een enquête onder de Nederlandse bevolking naar hun toekomstwensen. Tot slot wordt teruggeblikt op de vier scenario's, die gebruikt werden bij het vorige visietraject 'Vrijwilligerswerk in 2015'.

Hoofdstuk 3 gaat over algemene trends in vrijwilligerswerk en een korte schets van trends in vier sectoren die van belang zijn voor vrijwilligerswerk, namelijk, sport, onderwijs, levensbeschouwelijke organisaties en zorg.

Hoofdstuk 4 opent met een summier samenvatting. Dit is een terugblik op de eerste drie hoofdstukken als opmaat naar een vergelijking van de huidige trends met de belangrijkste conclusies uit het visiedocument 'Vrijwilligerswerk in 2015' in het tweede deel van het hoofdstuk.

In de bijlagen komen enkele onderwerpen wat uitgebreider aan de orde. De bijlage bevat een uitgebreide tabel waarin meer cijfers over vrijwilligerswerk te vinden zijn. Bijlage twee bevat achtergrondinformatie over de Rotterdamse situatie en het Rotterdamse beleid met betrekking tot de vier sectoren sport, onderwijs, levensbeschouwelijke organisaties en zorg. In bijlage drie is alle literatuur te vinden waarop dit rapport gebaseerd is.

1. Vrijwilligers in Rotterdam en Nederland, aantal en kenmerken

1.1 Definitie vrijwilligerswerk

De in Nederland meest gehanteerde en ook in dit rapport gebruikte definitie van vrijwilligerswerk is: *“werk dat in enig georganiseerd verband onverplicht en onbetaald wordt verricht ten behoeve van anderen of de samenleving.”*¹

Het feit dat vrijwilligerswerk in georganiseerd verband gedaan wordt, onderscheidt het van “informele hulp”. De definitie hiervan is *“Onbetaald en onverplicht werk ten behoeve van personen buiten het eigen huishouden, in ongeorganiseerd verband.”*²

1.2 Omvang vrijwilligerswerk

1.2.1 Landelijke cijfers

Er zijn verschillende cijfers beschikbaar met betrekking tot het percentage van de bevolking dat vrijwilligerswerk doet. Deze variëren - gemeten in het jaar 2000 bijvoorbeeld - van 26%³ tot 45%⁴. Deze verschillen in cijfers worden in de literatuur toegeschreven aan verschillen in gehanteerde definities en onderzoeksmethoden. Duidelijk is, dat de gehanteerde definitie én de wijze waarop mensen zelf hun activiteiten beschouwen, van invloed is op enquêteresultaten over deelname aan vrijwilligerswerk.

Ook de trends in de loop der jaren verschillen: Bij het POLS (Permanent Onderzoek naar de Leefsituatie van het CBS) is er sinds 2000 sprake van een licht dalende trend. Het SCP constateert pas een lichte teruggang in vrijwilligerswerk sinds 2002: Uit deze figuur blijkt ook, dat over een langere periode beschouwd, de deelname aan vrijwilligerswerk redelijk constant is. Zie figuur hieronder.⁵

¹ SCP (2001). *Noch markt, noch staat*. blz. 121

² Sozawe (1998). *Haec liberatis ergo*. Vrijwilligersbeleid in Rotterdam. Blz. 19

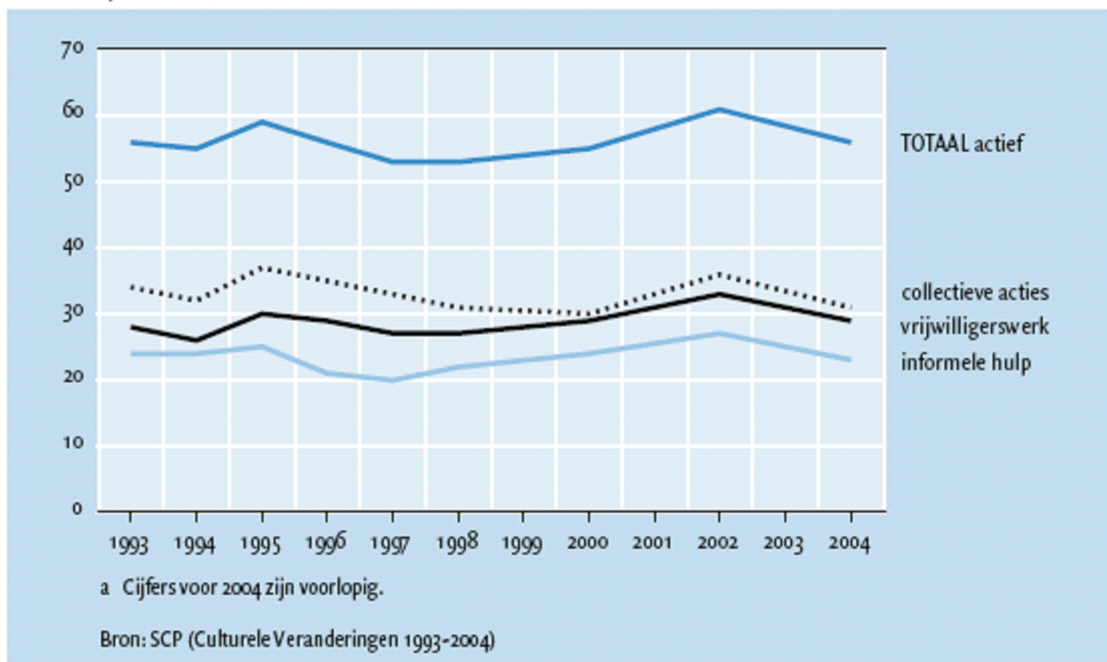
³ Dagboekgegevens Tijdsbestedingsonderzoek SCP

⁴ Gegevens uit het Permanent Leefonderzoek naar de Leefsituatie (POLS) van het CBS

⁵ SCP (2005) *Sociale Staat van Nederland 2005* (SSN 2005) blz 191

Figuur 8.1

Deelname aan vrijwilligerswerk, informele hulp en collectieve acties, 1993-2004, bevolking van 18 jaar en ouder (in procenten)^a

Bij een meting in het kader van de maatschappelijke barometer van Motivaction⁶ is de vraag ruimer gesteld, namelijk of men nu vrijwilligerswerk verricht of dat ooit wel eens heeft gedaan. 59% van de ondervraagden heeft deze vraag positief beantwoord. 38% antwoordde nog nooit vrijwilligerswerk te hebben gedaan. Op de vraag waarom men geen vrijwilligerswerk doet, antwoordde 77% van de ondervraagden, dat zij daar geen tijd voor hebben.

Van degenen die wel eens vrijwilligerswerk doen, heeft 39% evenveel gedaan als daarvoor, 19% meer en 28% minder. Redenen die genoemd worden om minder vrijwilligerswerk te doen zijn tijdgebrek (47%) en gezondheidsredenen (13%).

1.2.2 Rotterdamse cijfers

In 2003 verricht 33% van de Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar vrijwilligerswerk (in georganiseerd verband), dit zijn 154.000 mensen.⁷ Er is volgens de Vrijetijdsomnibus in Rotterdam sinds 1995 een licht stijgende trend in deelname aan vrijwilligerswerk, van 30% in 1995 en 1997 tot 33% in 2003.⁸

1.3 Beschikbaarheid vrijwilligers

In het algemeen bestaat het beeld dat in de huidige samenleving steeds minder mensen bereid zijn vrijwilligerswerk te verrichten. Dit strookt echter niet met de cijfers⁹: Landelijk gezien is er slechts een lichte daling van het aantal vrijwilligers, en in Rotterdam is er zelfs sprake van een licht stijgende tendens!

Vrijwilligersorganisaties zelf geven, desgevraagd, aan, dat 38% van hen te kampen te heeft met een tekort aan vrijwilligers.¹⁰ Het grootste tekort heeft de sector zorg en hulpverlening, gevolgd door levensbeschouwing en sociaal-cultureel werk (zie tabel 8.13). De conclusie moet hier vermoedelijk zijn dat organisaties altijd meer mensen kunnen gebruiken, maar dat van een toename van een tekort aan vrijwilligers geen sprake is.

⁶ Motivaction (2005) Factsheet Maatschappelijke barometer 7 december 2005

⁷ COS (2004). Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2003. blz 31

⁸ COS (2004). Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2003.

⁹ SCP (2005). Vrijwilligersorganisaties onderzocht. blz. 24.

¹⁰ SCP (2005) Sociale Staat van Nederland 2005 (SSN 2005), blz 196

Tabel 8.13

Gebrek aan vrijwilligers, naar sector, 2003 en 2004 (afwijking van het totaal in procentpunten)

	organisaties met een tekort	(n)
totaal	38	(1407)
sport en recreatie	-1	(380)
zorg of hulpverlening	9	(175)
levensbeschouwing	5	(90)
cultuur	-12	(188)
sociaal-cultureel werk	5	(99)
onderwijs en vorming	-7	(122)
belangenbehartiging	3	(111)
overige sectoren	1	(240)

Bron: Civiq/Commissie vrijwilligersbeleid (Monitor lokaal vrijwilligerswerk 2003-2004)

1.4 Tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk

1.4.1 Landelijke cijfers

Volgens gegevens uit het landelijke tijdsbestedingonderzoek dat in 2000 gehouden werd, besteden vrijwilligers gemiddeld 4,8 uur per week aan vrijwilligerswerk.¹¹ Hoe minder uren men moet besteden aan verplichte werkzaamheden zoals arbeid, huishouding en onderwijs, hoe meer tijd men aan vrijwilligerswerk besteedt.

Volgens ander onderzoek 'Geven in Nederland' is het gemiddeld aantal uren dat vrijwilligers per maand aan vrijwilligerswerk besteden sinds 2000 weer gestegen, van 12,5 uur naar 18 uur per maand in 2002.¹²

1.4.2 Rotterdamse cijfers

In de laatste VTO uit 2003 is niet gevraagd naar de hoeveelheid tijd die mensen besteden aan vrijwilligerswerk.

Volgens de VTO 1995¹³ was het gemiddeld aantal uren dat aan vrijwilligerswerk werd besteed in Rotterdam 2,26 uur. Er was toen sprake van een lichte daling van de tijd die aan vrijwilligerswerk werd besteed. Ook bleek dat 13% van de vrijwilligers de helft van het totaal aantal uren dat werd besteed aan vrijwilligerswerk voor haar rekening neemt.¹⁴ De andere helft van de totaal bestede tijd aan vrijwilligerswerk wordt gedaan door de overige 87% van de vrijwilligers. Dit duidt op een kleine, vaste kern van vrijwilligers die hier veel tijd in steken.

1.5 Kenmerken van vrijwilligers

1.5.1 Landelijke cijfers

Uit het POLS blijkt, dat mannen, laagopgeleiden, jongeren en bejaarden zijn ondervertegenwoordigd in de groep vrijwilligers.¹⁵

Ook uit cijfers van het SCP (Tijdsbestedingsonderzoek 1990-2000)¹⁶ blijkt, dat er een verband bestaat tussen opleidingsniveau en deelname aan vrijwilligerswerk. Hoe hoger de opleiding hoe groter het percentage vrijwilligers. Ook kerkelijke betrokkenheid blijkt sterk samen te hangen met deelname aan vrijwilligerswerk. Wat betreft fase in de gezinscyclus blijkt, dat gezinnen waarvan het jongste kind jonger dan 14 jaar is, het hoogste percentage vrijwilligers kennen. Waarschijnlijk heeft dit te maken

¹¹ SCP (2005). *Landelijk verenigd*. blz 22. Zie ook tabel in bijlage 2.

¹² Zie bijlage 2.

¹³ Sozawe (1998). *Haec libertatis ergo*. Vrijwilligersbeleid in Rotterdam.

¹⁴ Idem, blz. 21

¹⁵ COS (2004). *Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2003*, blz. 18

¹⁶ SCP (2003) *Sociale Staat van Nederland (SSN 2003)*. Bijlage 7.7

met het feit dat vrijwilligerswerk vaak gedaan wordt door ouders, bijvoorbeeld op scholen en bij sportverenigingen.
Volgens het SCP zijn jongeren in de afgelopen jaren minder vrijwilligerswerk gaan verrichten.

1.5.2 In Rotterdam

Vrijwilligerswerk wordt in Rotterdam net als in Nederland ongeveer even veel door mannen als door vrouwen gedaan.¹⁷ Vrijwilligers zijn voornamelijk tussen de 25 en de 65 jaar oud, en leven meestal in gezinsverband. Vaak zijn het hoger opgeleiden die vrijwilligerswerk doen. Er is niet veel verschil tussen baanlozen en mensen met betaald werk wat betreft hun deelname aan vrijwilligerswerk. Opvallend is, dat volgens de uitkomsten van het Rotterdamse VTO de deelname van jongeren aan vrijwilligerswerk de afgelopen jaren juist gestegen is.

In de volgende paragrafen zal nader ingegaan worden op enkele speciale groepen binnen het vrijwilligersbeleid.

1.6 **Deelname van allochtonen aan vrijwilligerswerk**

In 2000 deed het Verweij-Jonker instituut in opdracht van de gemeente Rotterdam een onderzoek naar de deelname van allochtonen aan vrijwilligerswerk in Rotterdam¹⁸. Conclusie was toen, dat allochtonen in Rotterdam minder dan autochtonen participeren binnen georganiseerde verbanden en ook minder aan vrijwilligerswerk deelnemen.

Het COS publiceerde in 2003 de studie “De maatschappelijke rol van de Rotterdamse Moskeeën”. Volgens deze studie zijn er circa 1000 vrijwilligers actief in de Rotterdamse moskeeën. Gemiddeld per moskee zijn dit er 35. Het vrijwilligerswerk dat gedaan wordt is bestuurswerk, sociaal-culturele en educatieve en sport activiteiten enz. Vooral huiswerkbegeleiding is een belangrijke activiteit van moskeeën in Rotterdam.

Regioplan publiceerde in januari 2005 een rapport ‘Allochtonen en vrijwilligerswerk’, gebaseerd op een enquête-onderzoek in de vier grote steden. Zij concluderen dat allochtonen minder deelnemen aan vrijwilligerswerk dan autochtonen.

Volgens Regioplan verricht 22% van de allochtonen (afkomstig uit Turkije, Marokko, Nederlandse Antillen, Suriname, Indonesische archipel, overige niet-westerse landen) vrijwilligerswerk. Evenals bij autochtonen is er volgens deze studie bij allochtonen een verband tussen leeftijd en opleiding met betrekking tot vrijwilligerswerk. Allochtonen doen verhoudingsgewijs vaker vrijwilligerswerk bij religieuze instellingen. 13% van de geënquêteerden geeft aan vrijwilligerswerk te doen dat vooral op de eigen etnische groep gericht is.¹⁹

Volgens de cijfers uit de Vrijtijdsomnibus 2003 (VTO) doet 37% van de niet-westerse allochtonen in Rotterdam vrijwilligerswerk, tegenover 31% autochtonen. Volgens deze cijfers is de deelname van niet-westerse allochtonen dus juist hoger dan van autochtonen. Regioplan wijst er op dat de hoge percentages uit de Vrijtijdsomnibus wellicht te maken hebben met de interpretatie van het begrip vrijwilligerswerk.²⁰ De grotere deelname van allochtonen is volgens de VTO toe te schrijven aan het feit dat niet-westerse allochtonen vaker actief zijn in religieuze of levensbeschouwelijke organisaties (15% tegenover 5% bij autochtonen). De deelname van niet-westerse allochtonen zou sinds 1995 sterk zijn toegenomen van 22% naar 37% in 2003.

¹⁷ COS (2004). Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2003.

¹⁸ Verweij-Jonker Instituut (2001). *Het middenveld als smeltkroes*.

¹⁹ Regioplan (2005). Allochtonen en vrijwilligerswerk: Een verkenning. blz. 116

²⁰ Regioplan (2005). Allochtonen en vrijwilligerswerk: Een verkenning. blz 15

1.7 Overige specifieke groepen

1.7.1 Baanlozen

Volgens cijfers van het SCP verricht 30% van de mensen met een baan vrijwilligerswerk, tegenover 36% van de mensen die werkloos zijn. Van de gepensioneerden verricht 41% vrijwilligerswerk, en van de huismannen/-vrouwen 42%.²¹

Volgens de VTO deed in 2003 28% van de gepensioneerde Rotterdammers vrijwilligerswerk, en 31% van de mensen die een uitkering ontvangen. Opvallend is dat vooral de categorie "overigen zonder betaald werk" (huisvrouwen, scholieren, studenten enz.) een hoog percentage vrijwilligers kent, namelijk 38%. Zowel het SCP als het COS signaleren in de loop der jaren een opgaande trend in deelname aan vrijwilligerswerk bij baanlozen.

1.7.2 Jongeren

Uit de meeste cijfers blijkt, dat jongeren minder vrijwilligerswerk verrichten dan ouderen.

Volgens Regioplan geldt dit zowel voor autochtone als voor allochtone jongeren. Van de autochtone jongeren in de leeftijd van 18 tot 24 jaar verricht 30% vrijwilligerswerk, van de allochtone jongeren in die leeftijdscategorie is dat 15%.²²

Volgens cijfers van het SCP²³ deed in 2002 17% van de Nederlandse jongeren tot 18 jaar vrijwilligerswerk, en 23% van de bevolking tussen de 18 en 34 jaar oud. Sinds 2000 zien zij een licht stijgende tendens.

Ook hier zijn de cijfers van de VTO afwijkend. Jongeren van 16 tot 25 jaar verrichten vaker vrijwilligerswerk dan mensen ouder dan 25. (38% tegenover 32%).²⁴ Van de jongeren die vrijwilligerswerk doen, geeft 10% hulp aan zieken, bejaarden en gehandicapten, en 16% is actief in een sportorganisatie. Sinds 2001 is het aandeel jongeren dat vrijwilligerswerk verricht niet verder toegenomen.

1.7.3 Ouderen

Volgens het SCP deed in 2002 39% van de 65+-ers vrijwilligerswerk. Dit aandeel stijgt gestaag sinds 1995, toen was het 26%.²⁵ De 65+-ers zijn de leeftijdscategorie met het hoogste percentage vrijwilligers.

Volgens de VTO neemt deelname aan vrijwilligerswerk juist af bij het ouder worden. Boven de 65 jaar doet nog maar een kwart van de Rotterdammers aan vrijwilligerswerk.

1.8 Relatie met andere sociaal-maatschappelijke activiteiten

Niet alleen in hun persoonskenmerken, maar ook in hun verdere sociaal-maatschappelijke gedrag verschillen vrijwilligers van anderen.

Personen met een actief sociaal leven zijn actiever in vrijwilligerswerk, maar ook op het gebied van informele hulp en collectieve acties dan mensen die niet zo'n actief sociaal leven hebben.²⁶

De VTO komt tot dezelfde conclusie: Vrijwilligers participeren meer dan gemiddeld in sociaal-maatschappelijk georganiseerde verbanden.²⁷

1.9 Deelname per sector

Volgens het SCP²⁸ zijn de sectoren met de hoogste deelnamecijfers door vrijwilligers sportvereniging (13%), school (9%) en levensbeschouwelijke groep (8%). Dit komt overeen met de Rotterdamse bevindingen. Volgens de VTO hebben de sportorganisaties in Rotterdam het hoogste percentage vrijwilligers, namelijk 9%. Vervolgens is 8% van de vrijwilligers actief bij een religieuze organisatie of

²¹ SCP (2005) Sociale Staat van Nederland 2005 (SSN 2005), bijlage 8.5

²² Regioplan (2005). Allochtonen en vrijwilligerswerk: Een verkenning. blz. 117

²³ SCP (2005) Sociale Staat van Nederland 2005 (SSN 2005), bijlage 8.5

²⁴ COS (2004). Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2003, blz 26

²⁵ SCP (2005) Sociale Staat van Nederland 2005 (SSN 2005), bijlage 8.5

²⁶ SCP (2005) Sociale Staat van Nederland 2005 (SSN 2005). tabel 8.12 blz. 195

²⁷ COS (2004). Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2003. blz 16

²⁸ SCP (2005) Sociale Staat van Nederland 2005 (SSN 2005), blz 192

een 'overige organisatie'. Daarna volgt hulp aan zieken, bejaarden en gehandicapten, dit werk doet 7% van de Rotterdamse vrijwilligers. In het onderwijs is in Rotterdam 5 procent van de vrijwilligers actief.

Tabel 8.9

Deelname aan vrijwilligerswerk, bevolking van 18 jaar en ouder, 1997-2004 (in procenten; gewogen resultaten)

	1997	1999	2001	2003	2004
totaal actief in georganiseerd verband	43	45	43	42	43
waarvan op terrein van:					
politiek, arbeid en levensbeschouwing	13	13	12	11	.
politiek	1	2	1	2	1
arbeidsorganisatie	4	4	3	3	2
levensbeschouwelijke groep	9	8	9	8	8
sport, hobby en cultuur	21	22	21	21	.
sportvereniging	12	14	13	14	13
hobbyvereniging	5	5	5	5	4
culturele vereniging ^a	5	5	5	5	5
jeugdwerk en school	13	13	13	12	.
jeugdwerk	4	4	5	4	4
school ^b	9	9	9	8	9
andere organisaties	8	7	7	7	7

a Zang, muziek, toneel.

b Oudercommissie, schoolbestuur, werken in bibliotheek, leesmoeder e.d.

Bron: CBS (POLS'97-'03; StatLine voor '04)

Figuur 1.3: Deelnamepercentages vrijwilligerswerk naar soort in 1995 tot en met 2003.

SOORT VRIJWILLIGERSWERK	1995	1997	1999	2001	2003
Hulp aan zieken, bejaarden, gehandicapten	5%	4%	.	7%	7%
Andere hulp- en dienstverlening	2%	1%	.	3%	1%
Kinderopvang	2%	1%	.	4%	4%
Jeugd- en jongerenwerk	4%	4%	.	5%	3%
Onderwijs	4%	5%	.	5%	5%
Kerk, moskee, levensbeschouw. organisatie	7%	7%	.	8%	8%
Politieke organisatie	1%	2%	.	2%	1%
Beroeps- of belangenorganisatie	3%	3%	.	3%	2%
Vrouwenorganisatie	1%	1%	.	3%	2%
Culturele organisatie	3%	3%	.	5%	4%
Sportorganisatie	9%	9%	.	10%	9%
Actie- of milieugroep	2%	1%	.	2%	1%
Overige organisaties	7%	7%	.	8%	8%
Totaal	30%	30%	.	32%	33%
RESPONS	1.437	1.338	.	1.567	1.698

Voor een overzicht van de beschrijvingen van de sectoren in Rotterdam waar veel vrijwilligers actief zijn, wordt verwezen naar de bijlage.

2. Maatschappelijke trends tot 2020

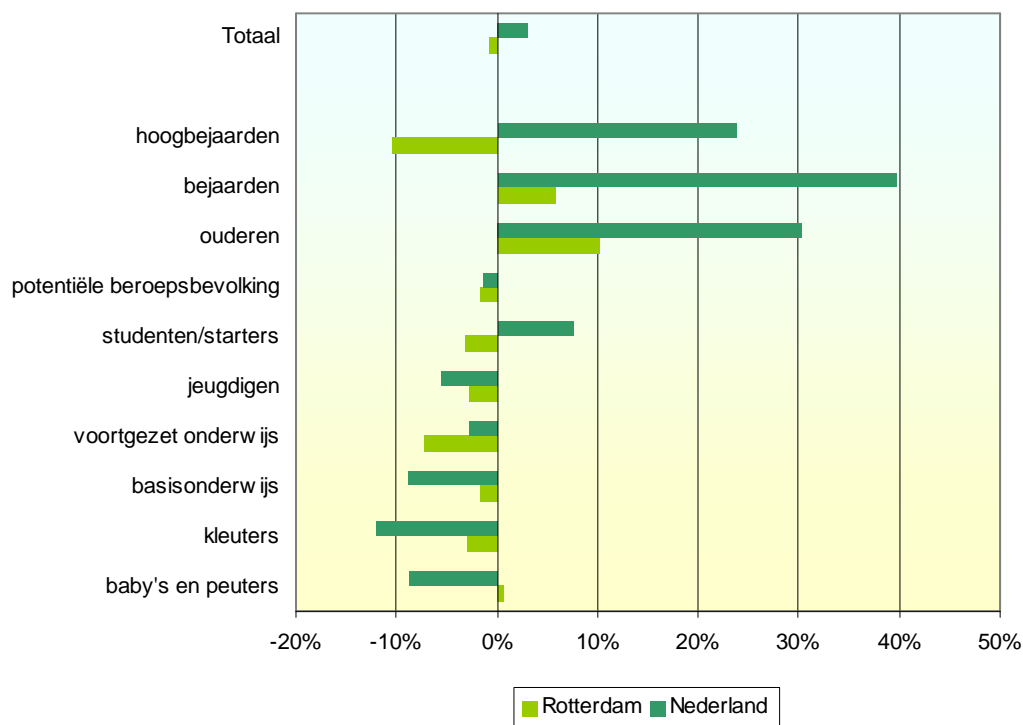
2.1 Demografische ontwikkelingen in Rotterdam

2.1.1 Naar leeftijd

In 2006 is de Rotterdamse bevolking net zo vergrijsd als de Nederlandse; veertien procent van de bevolking is 65 jaar of ouder. In Rotterdam wonen relatief veel studenten en starters. Kinderen (tot en met 17 jaar) zijn in Rotterdam iets minder sterk vertegenwoordigd.

In 2020 zijn er in Rotterdam relatief evenveel kinderen als landelijk. Landelijk zijn er dan veel meer bejaarden en hoogbejaarden. Nederland raakt fors vergrijsd, in Rotterdam blijft de vergrijzing ongeveer op het huidige niveau²⁹ (zie onderstaande figuur).

Figuur 1 Procentuele ontwikkeling van beleidsgroepen in Rotterdam en Nederland tussen 2006 en 2020

Bron: COS

In Rotterdam blijft het aantal kinderen vrijwel gelijk terwijl dat landelijk afneemt. Dit is vooral het gevolg van het relatief veel voorkomen van (allochtone) vrouwen in de vruchtbare leeftijd in Rotterdam. Het aantal hoogbejaarden neemt in Rotterdam af. Landelijk groeit deze groep fors. De gehele groep ouderen (vanaf 55 jaar) neemt landelijk zeer fors toe, terwijl die in Rotterdam veel minder toeneemt.

²⁹ Voor meer informatie over de ontwikkeling van de Rotterdamse bevolking raadplege men de binnenkort te verschijnen rapportage 'Trendprognose Rotterdam 2020'.

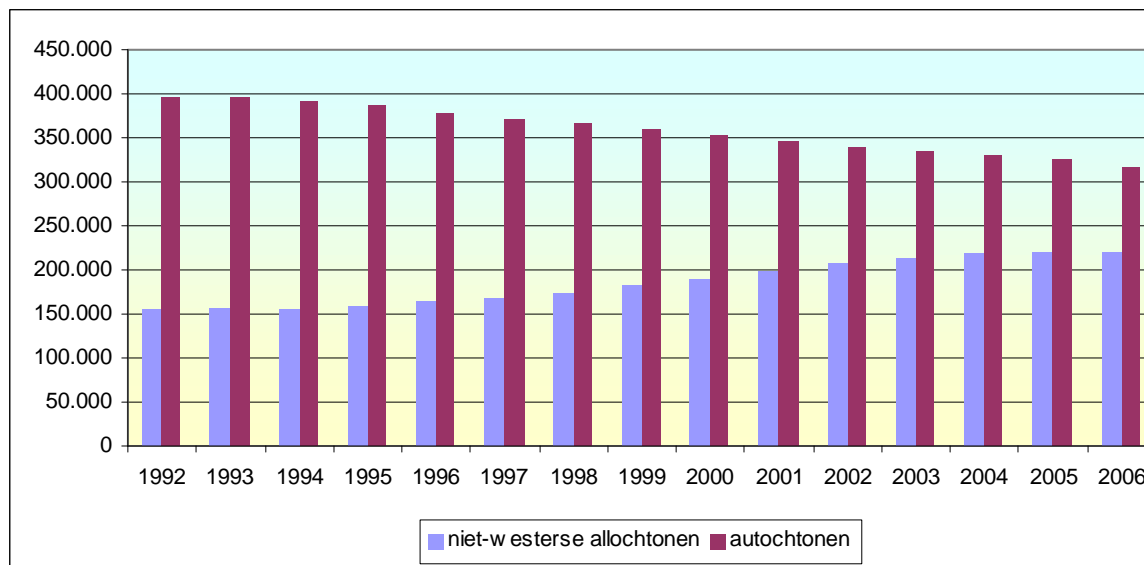
2.1.2 Naar etniciteit

In de periode 1994-2004 nam het aantal en aandeel niet-westerse allochtonen in Rotterdam snel toe. In 1994 waren er nog 155.000 niet-westerse allochtonen in Rotterdam, tien jaar later zijn dat er 219.000. Het aandeel van deze groep in de Rotterdamse bevolking nam daartoe toe van 26 naar 37 procent. Sindsdien is de toename echter niet zo groot meer: in 2006 zijn er (naar verwachting) 221.000 niet-westerse allochtonen in Rotterdam.

Ook voor de komende jaren is de verwachting dat de toename van de niet-westerse allochtonen veel minder groot zal zijn. De forse toename zoals die werd voorspeld in 2002: - het aandeel van de niet-westerse allochtonen zou toenemen tot bijna 50 procent in 2017!- is nu zeer onwaarschijnlijk geworden. De vestiging vanuit het buitenland is sinds een paar jaar fors kleiner geworden (van meer dan 8.000 naar 6.000 personen per jaar) en zal volgens het CBS ook kleiner blijven. Het vertrek naar het buitenland is toegenomen (in Rotterdam zelfs van 3.000 naar 5.000 per jaar!) en zal hoog blijven waardoor de toename van het aantal (niet-westerse) allochtonen veel minder sterk zal zijn.

Tot 2020 wordt derhalve wel een toename van de (niet-westerse) allochtonen verwacht maar een minder sterk toename dan we eerder verwachtten en minder dan we in de jaren 1998-2003 hebben ervaren.

Figuur 2 **Ontwikkeling aantallen niet-westerse allochtonen en autochtonen in Rotterdam tussen 1992 en 2006**

Bron: COS

2.2 Vijf trends tot 2020 van het SCP

In de sociale staat van Nederland 2004 heeft het SCP een toekomstvisie beschreven voor 2020. Zij onderscheidt vijf belangrijke stromingen, die nu reeds gaande zijn en waarvan zij verwacht dat hun invloed doorwerkt tot 2020. Dit zijn individualisering, informalisering, informatisering, internationalisering en intensivering.

De trend van **individualisering** werd in 2000 ook al onderkend en zet volgens het SCP nog door. Sommigen menen dat er een eind gekomen is aan deze trend, en wijzen op het "kudgedrag" van de moderne mens. Het SCP stelt daar tegenover, dat individualisering niet hetzelfde is als individualisme. Mensen zien zichzelf als "ontwerpers en uitvoerders van hun eigen leven op basis van de keuzen die

ze zelf hebben gemaakt.”³⁰ Ook als blijkt, dat mensen op basis van die persoonlijke keuzes dezelfde dingen doen.

Cultureel gezien leidt individualisering tot het gelijkheidsprincipe van alle mensen en dit leidt weer tot lossere omgangsvormen en **informalisering** van de verhoudingen. Inmiddels is ook de keerzijde van informalisering – de negatieve gevolgen van minder sociale controle en minder zelfbeheersing – duidelijk geworden. In de toekomst zal er een duidelijker onderscheid komen tussen situaties die om een formeel karakter vragen en andere waarbij dit niet nodig is.

Informatisering zal zeker doorgaan en invloed hebben op de samenleving. Deze ontwikkelingen gaan zo snel, dat het moeilijk is te schatten hoe dit zal verlopen tot 2020. Informatisering zal in ieder geval de communicatie los van tijd en plaats vergemakkelijken.

Internationalisering is een trend die op veel terreinen zichtbaar is. Cultureel gezien betekent het de grote invloed van Amerika, economisch de macht van grote multinationals en maatschappelijk de groeiende invloed van de Europese Unie.

Intensivering duidt op de opkomst van de belevingscomponent in heel veel levensgebieden. Werk, relaties, gezin, contact, sport en vakantie worden gewaardeerd naar de mate waarin ze ‘leuk’ of lekker zijn, avontuurlijk, maar liefst zonder teveel risico. Hierbij is “het eigen gevoel van het individu de toetssteen voor het handelen.”³¹ Psychologisch denken is algemeen geworden, met name ook in het bedrijfsleven. Collectivering van beleving leidt tot intensivering, zoals duidelijk is bij voetbalwedstrijden, carnaval, maar ook bij collectieve rouwbeleving. Een andere uiting van intensivering is het gebruik van tijd. De tijdsdruk is voor veel mensen groot. Inmiddels is ook duidelijk dat intensivering, en het centraal stellen van het gevoel ook negatieve kanten kan hebben, bijvoorbeeld een gebrek aan zelfbeheersing (toename van geweld) en een te grote focus op alleen de eigen belevingswereld, wat strijdig kan zijn met het algemeen belang.

Deze trend heeft een sterke invloed op de (vrije) tijdsbesteding tot 2020.

2.3 Toekomstwens van de Nederlandse bevolking

In twee verschillende enquêtes³² is aan de Nederlandse bevolking een voorkeur gevraagd voor vier verschillende toekomstbeelden.

- de prestatie maatschappij
- de besloten, veilige en leefbare samenleving
- het internationale en nationale gemeenschappelijk welzijn
- een samenleving met gevoel voor gemeenschapszin

De minste en de meeste voorkeur ging in beide enquêtes uit naar dezelfde toekomstbeelden. De meeste mensen wensen voor 2020 een ‘samenleving met gevoel voor gemeenschapszin’, de minste mensen ‘de prestatie maatschappij’.

2.4 De vier scenario's uit het Visie-document

Het Visiedocument vrijwilligerswerk 2015 gebruikt een model met een keuze uit vier scenario's, bepaald door een assenstelsel, met verticaal de as economisch maximaliseren **B** à maatschappelijk optimaliseren en horizontaal de as sterke (overheids-)sturing **B** à zelfregulering.

Wat betreft de verticale as is van belang, dat in 2000 de vooruitzichten mbt de economische ontwikkelingen rooskleurig waren (83% van de aanwezigen die tijdens een bijeenkomst in het kader van het visietraject in 2000 een enquête hebben ingevuld denkt, dat het welvaartspeil de komende decennia onveranderd hoog zal blijven en dat de verzorgingsstaat zich zal weten te handhaven)³³.

³⁰ SCP (2004). In het zicht van de toekomst. (SSN 2004) blz. 53

³¹ SCP (2004). In het zicht van de toekomst. (SSN 2004) blz. 63

³² SCP (2004). In het zicht van de toekomst. (SSN 2004) blz. 79. Het gaat om het Toekomstverwachtingsonderzoek (TOS '04) van het SCP en een enquête van TNS/NIPO in opdracht van het MNP/RIVM

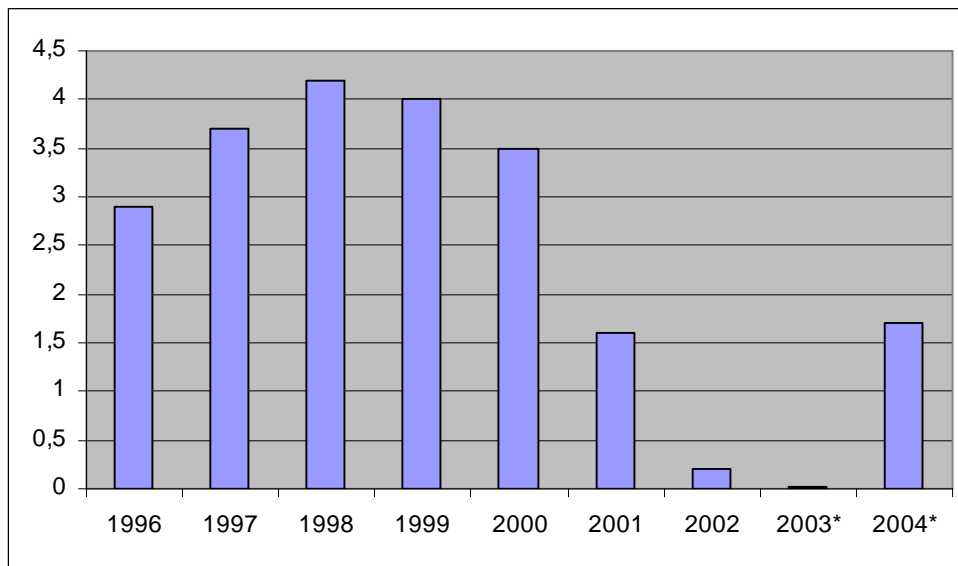
³³ Sozawo (2000) Visiedocument vrijwilligerswerk 2015.

Sindsdien is Nederland echter economisch door een dal gegaan en is de economische groei nog steeds lager dan eind vorige eeuw (zie figuur hieronder). In 2005 is ook duidelijk dat de verzorgingsstaat, zoals die in 2000 bestond, niet gehandhaafd blijft.

De horizontale as gaat over maatschappelijke sturing. De richting waarin deze zich beweegt is minder eenduidig. In de toekomstvisie staat: "Burgers en organisaties worden mondiger en calculerender. Deze ontwikkelingen werken in de richting van zelfregulering." Inderdaad zijn er ontwikkelingen dat burgers steeds meer keuzevrijheid nemen en/of krijgen. Veel overheidssectoren worden geprivatiseerd en de marktwerking brengt met zich mee, dat de burger zich als bewuste consument moet opstellen (scenario: De Wilde Kust).

Anderzijds is onder andere als gevolg van de verschillende ingrijpende internationale en nationale ontwikkelingen sinds 2000 (vuurwerkramp, volendam, 9/11, de moorden op Fortuyn en van Gogh) veiligheid één van de meest belangrijkste items in de politiek geworden en probeert de overheid door regelgeving zoveel mogelijk risico's te vermijden (scenario: Fort Europa).³⁴

Figuur 3: Economische groei per jaar in Nederland.

Bron: CBS, bewerking COS

³⁴ Zie ook Maatschappelijke visie op Den Haag 2020, blz. 36 ev.

3. Trends in vrijwilligerswerk

In dit hoofdstuk worden een aantal trends in vrijwilligerswerk beschreven. Deels komen deze trends uit de beschikbare literatuur over dit onderwerp. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de maatschappelijke barometer van onderzoeksbureau Motivaction en de meest recente trendstudie van Civiq.

De trends die per sector met betrekking tot vrijwilligerswerk worden beschreven zijn onder meer gebaseerd op de toekomststudie van het SCP.

3.1 De maatschappelijke barometer van Motivaction

In samenwerking met actualiteitenprogramma Netwerk voert Motivaction regelmatig onderzoek uit naar de tevredenheid van Nederlanders over de samenleving als totaal en op deelterreinen. Op 7 december was het thema Vrijwilligerswerk.³⁵

Onder andere is gevraagd, wat men ervan vindt, dat de overheid op een aantal maatschappelijke terreinen een stapje terugdoet. 24% van de ondervraagden vindt dit een positieve ontwikkeling, 34% vindt het neutraal, en 37% vindt dit een negatieve ontwikkeling.

Als vervolgens gesteld wordt dat door de terugtrekkende overheid er in de toekomst misschien vaker een beroep op de deelnemer aan het onderzoek zal worden gedaan, antwoordt 22% van de ondervraagden daar niet toe bereid te zijn. 55% geeft aan daar misschien toe bereid te zijn en 16% zegt daar zeker toe bereid te zijn.

- 82% van de ondervraagden vindt, dat de overheid vrijwilligerswerk moet stimuleren.
- 52% vindt dat er in Nederland te weinig vrijwilligerswerk wordt gedaan.
- 51% zou graag meer tijd willen hebben om vrijwilligerswerk te doen.
- 35% vindt dat iedereen de plicht heeft om vrijwilligerswerk te doen.

Van de ondervraagden vindt 69% dat er een sociale dienstplicht zou moeten komen voor jongeren. Voorstanders menen dat dit de betrokkenheid bij de samenleving stimuleert, tegenstanders zijn vooral tegen het verplichtende karakter van de dienstplicht.

73% vindt dat werklozen verplicht moeten worden om zich voor een deel van hun tijd onbetaald in te zetten voor de samenleving.

3.2 Trends in vrijwilligerswerk volgens CIVIQ

In het trendrapport vrijwilligerswerk 2004/2005³⁶ onderscheidt Civiq anno 2004 zeven trends in het vrijwilligerswerk:

1. polarisatie;
2. individualisering
3. globalisering
4. ict
5. diversiteit
6. kwaliteit en transparantie
7. actief burgerschap

De bovengenoemde trends sluiten voor een groot deel aan bij de vijf eerder beschreven trends van het SCP.

Civiq noemt ‘**polarisatie**’, wat wordt beschreven als eigenbelang tegenover maatschappelijk belang en eisen met betrekking tot openheid en partij kiezen. Transparantie in de politiek, nieuwe politiek tegenover de oude, maar ook verharding van de samenleving.³⁷ Deze trend komt overeen met wat bij het SCP wordt genoemd “intensivering” en ook wel “informalisering”. In verenigingen uit zich dat volgens Civiq in het verschijnsel dat leden onderling hun kritiek niet onder stoelen of banken steken en dat vrijwilligers en leden van belangenorganisaties steeds meer behoefte hebben aan uitgesproken standpunten.

³⁵ Motivaction (2005). Factsheet Maatschappelijke Barometer 7 december 2005: Vrijwilligerswerk.

³⁶ Civiq (2005). Uitsluiten of uitnodigen? Trendrapport vrijwilligerswerk 2004/2005

³⁷ Civiq (2005). Uitsluiten of uitnodigen? Trendrapport vrijwilligerswerk 2004/2005. blz. 27

‘Individualisering’³⁸ uit zich volgens Civiq daarin dat vrijwilligers een meer pragmatische houding krijgen, en eerst wil weten of het vrijwilligerswerk aansluit bij hun eigen behoeften en tijdschema.

“Globalisering” of internationalisering betekent voor vrijwilligerswerk dat internationaal georganiseerde organisaties de toekomst hebben en dat ‘globaliseringvrijwilligers’ - vrijwilligers die op die manier de kans krijgen een periode in het buitenland te werken - een potentieel nieuwe bron van vrijwilligers zijn.³⁹ Anderzijds groeit door de toenemende internationalisering ook de interesse voor eigen cultuur en tradities. Dit komt tot uiting in de groeiende belangstelling voor lokale organisaties op het gebied van plaatselijke geschiedenis, heemkunde en natuurbeheer.

“ICT” of informatisering biedt mogelijkheden voor nieuwe vormen van contact via de computer, en voor het verrichten van vrijwillig thuiswerk via de computer.

Keerzijde is volgens Civiq een tweedeling in de maatschappij tussen mensen die wel gebruik maken van Internet en computer en mensen die dat niet doen.

“Diversiteit”. Het vrijwilligersveld wordt groter, opener en diverser, gericht op verschillende doelgroepen (jongeren, ouderen, allochtonen, gehandicapten) en met verschillende organisatievormen. Hiermee komt er ook een grotere concurrentie in de strijd om de vrijwilliger tussen organisaties onderling. Civiq noemt als voorbeeld de behoefte van autochtone organisaties om allochtone vrijwilligers in hun organisatie op te nemen, terwijl de allochtone organisaties zelf al moeite hebben om voldoende vrijwilligers te werven.

“Kwaliteit en transparantie”. Volgens Civiq zijn met het toenemen van de welvaart de eisen die we aan onze omgeving stellen hoger geworden. Kwaliteit wordt belangrijk, en daarbij ook transparantie, zodat controle op kwaliteit, maar ook productie-omstandigheden mogelijk is. De trend leidt er toe, dat ook verenigingen en vrijwilligersorganisaties zich meer moeten verantwoorden tegenover hun leden of vrijwilligers. Vrijwilligers verwachten ook, dat er zorgvuldig met hen wordt omgegaan.

“Actief burgerschap”. De actiebereidheid is sinds de zeventiger jaren sterk afgenomen, maar daarin lijkt nu een kentering zichtbaar. Burgers lijken in toenemende mate het heft in handen te nemen, en hechten eraan hun eigen keuzes te kunnen maken. Dit sluit aan op de trend van individualisering. Ook het overheidsbeleid onderstreept deze trend en streeft ernaar verantwoordelijkheid naar de burger toe te schuiven.

3.3 Trends in vrijwilligerswerk per sector

3.3.1 Sector sport

Er zal meer gesport worden

In het algemeen neemt de betekenis van vrije tijd en vrijetijdsbesteding toe.

Ontwikkelingen in de sport zijn schaalvergroting en professionalisering. Het aanbod van commerciële sportinstellingen groeit.

Sport als lichaamsonderhoud

Gezien de toenemende zorg voor de eigen gezondheid en de bewustwording van de invloed van leefstijl daarop en de rol van overheids campagnes en activiteiten van zorgverzekeraars op dit terrein leiden er waarschijnlijk toe, dat de deelname aan sport en bewegingsactiviteiten de komende jaren nog zal stijgen. In dit kader hoeft sport niet altijd ‘leuk’ te zijn, en is er waarschijnlijk ook minder een rol voor de traditionele sportvereniging weggelegd.

Demografische ontwikkelingen

Vooraf jongeren, autochtonen, hoog opgeleiden en mensen met een hoog inkomen sporten. Het aantal jongeren zal in 2020 ongeveer gelijk zijn aan het aantal in 2005. Met gericht beleid van de gemeente Rotterdam is het streven dat wel een hoger aandeel jongeren aan sport doet.

³⁸ idem, blz 29

³⁹ idem, blz 32

Het aantal autochtonen zal iets afnemen, anderzijds kan verwacht worden dat met een toename van het opleidingsniveau allochtonen in de toekomst meer zullen gaan sporten.

Met de toename van allochtonen in de sport is het mogelijk dat de deelname aan sporten waar zij nu de meeste belangstelling voor hebben (boksen, dammen en veld- en zaalvoetbal) zal groeien.

Traditionele sportverenigingen

Volgens het SCP lijkt het erop dat de trend van afname van deelname aan traditionele teamsport en competitiesport niet verder doorzet en dat de traditionele sportbeoefening van grote betekenis zal blijven voor de Nederlandse sport.

Verenigingen zullen verder informaliseren. Het is een uitdaging voor sportverenigingen om te moderniseren, allochtone sporters bij de vereniging te betrekken en een open maar betrokken verenigingsidentiteit te bewerkstelligen.⁴⁰

Meer sport in de (achterstands-) wijken

In het kader van het tegengaan van overgewicht en een ongezonde leefstijl zal het sporten meer in de stad en in de (achterstands-) wijken plaatsvinden, georganiseerd via de sportvereniging, de school of het club- en buurthuiswerk.

Sportevenementen blijven belangrijk voor Rotterdam

Ook na het jaar 2005, waarin Rotterdam Europese Sporthoofdstad was, wil de gemeente zich blijven richten op het binnenhalen van sportevenementen. Dergelijke grootschalige evenementen maken bij de organisatie altijd gebruik van vrijwilligers.

3.3.2 Sector onderwijs

Demografische ontwikkelingen

In 2020 zijn er in Rotterdam relatief net zo veel kinderen als in heel Nederland. Het aantal basisscholieren en het aantal leerlingen in het Voortgezet Onderwijs zal in 2020 vermoedelijk te vergelijken zijn met de huidige situatie.⁴¹

In het Sociaal Cultureel Rapport 2004 worden ontwikkelingen geschetst en de toekomst van het onderwijs tot 2020 beschreven.⁴² De volgende vier trends hebben een raakvlak met vrijwilligerswerk:

Meer zeggenschap voor leerlingen en ouders binnen de scholen

Er zal sprake zijn van schaalvergroting op bestuurlijk vlak, maar vanwege de behoefte aan kleinschaligheid en herkenbaarheid zal de school op organisatorisch vlak niet groter worden. De vraag naar vrijwilligers in medezeggenschapsraden en ouderraden zal toenemen, omdat het aantal scholen zal toenemen. De ouderbetrokkenheid zal georganiseerd zijn op het niveau van de schoollocatie en niet op het bestuurlijk niveau. Wel zullen er overkoepelende raden gevormd worden, die ook weer om actieve ouders vragen.

Brede school

Het SCP verwacht niet dat het aantal brede scholen in de nabije toekomst sterk zal toenemen. Het aanvankelijk enthousiasme lijkt wat te verflauwen, met name ook door het wegvallen van subsidies op het gebied van onderwijsachterstandenbeleid. Wel verwacht het SCP een trend, dat scholen als zij in de toekomst meer autonomie krijgen, zich sterker zullen gaan profileren. Sommige scholen zullen dan het accent leggen op buitenschoolse activiteiten. Het SCP verwacht dat met name scholen in achterstandswijken van de grote steden samenwerking zullen zoeken met andere instellingen en organisaties in de wijk, zoals voorschoolse educatie, jeugdzorg, politie, opvoedingsondersteuning en maatschappelijk werk. In nieuwbouwwijken verwacht het SCP dat de bibliotheek en de kinderopvang nieuwe partners van een school zullen zijn.⁴³

⁴⁰ SCP (2004). In het zicht van de toekomst. (SSN 2004). blz. 576

⁴¹ zie tabel 1 en 2, paragraaf 2.1 demografische ontwikkelingen in Rotterdam

⁴² SCP (2004). In het zicht van de toekomst. (SSN 2004). Hoofdstuk 8, onderwijs

⁴³ SCP (2004). In het zicht van de toekomst. (SSN 2004). blz 390

Buitenschoolse leermogelijkheden

Een andere trend die het SCP voorziet voor 2020 is het aanvullen van “het schoolse leren” met buitenschoolse leermogelijkheden, zoals bijbaantjes, stages enz.

Lerarentekort en toename onderwijsondersteunende functies

Het SCP voorziet voor 2020 een lerarentekort, zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve zin. Er is nu al een trend gaande dat er steeds meer onderwijsondersteunende functies in het leven worden geroepen, en dit zal in de toekomst alleen maar toenemen, zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs. In het basisonderwijs werden deze functies tot nu toe vooral verricht in het kader van gesubsidieerde banen, maar deze worden afgeschaft. Wellicht zal dit in de toekomst vrijwilligerswerk worden?

Onderwijsachterstand

Rotterdam heeft nu en waarschijnlijk ook nog in 2020 te kampen met onderwijsachterstand. Het project Leeshulp zal in 2020 wellicht zijn dertig jarig bestaan vieren. De verwachting is ook, dat huiswerkbegeleiding niet meer vooral in moskeeën zal worden georganiseerd, maar dat ook de gemeente in het kader van het wegwerken van onderwijsachterstanden hierbij een rol zal spelen.

Het aantal tweeverdieners onder de paren van 15 tot 65 jaar is van 30% in 1986 toegenomen tot 60% in 2000. In 2000 zijn 40% van de paren anderhalfverdieners. De verwachting is dat deze trend zich in de komende tijd zal doorzetten. Er wordt wel beweerd, dat er mogelijk een trendbreuk plaatsvindt en dat meer moeders weer bewust kiezen voor voltijds moederschap, maar dit is niet terug te vinden in de cijfers.⁴⁴ Dit heeft consequenties voor het vrijwilligerswerk op scholen.

Tussenschoolse opvang

Met de nog te verwachten toename van het aantal buitenshuis werkende vrouwen, zal de behoefte aan overblijfmogelijkheden in het basisonderwijs toenemen.

Anderzijds zal er minder aanbod zijn van moeders, die op vrijwillige basis willen toezien bij het overblijven. Er is zorg over de kwaliteit van overblijftoezicht door vrijwilligers. Stelling van de maand op de site www.bredeschool.nl is dat vrijwilligers niet thuis horen in de voor- tussen-, en naschoolse opvang. 46% van de mensen die hierop reageerden (d.d. 13-12-2005) is het hiermee eens.⁴⁵ De verwachting is, dat in 2020 de tussenschoolse opvang meer dan nu geprofessionaliseerd zal zijn.

⁴⁴ SCP (2004). In het zicht van de toekomst. (SSN 2004). blz. 104

⁴⁵ Zie discussie op www.bredeschool.nl

3.3.3 Sector levensbeschouwelijke organisaties

Ontkerkelijking

Het SCP beschrijft de ontkerkelijking in de afgelopen decennia.⁴⁶ Er is niet alleen een afname van lidmaatschappen van christelijke kerken, maar ook van kerkbezoek en deelname aan overgangsrituelen. Volgens het SCP zijn kerken toch nog altijd cruciale plaatsen in Nederland waar Nederlanders “gerekruteerd worden voor maatschappelijke participatie.”⁴⁷ “Maar voor een groot en almaar groeiend deel van de bevolking fungeren de kerken als een soort openbare nutsbedrijven: niet bedoeld om je activiteiten voortdurend op af te stemmen, maar om gebruik van te maken als dat nodig is, bij biografische overgangsmomenten, bijvoorbeeld, nationale gebeurtenissen of collectieve rouwverwerking.” Met de terugloop van lidmaatschap van kerken neemt het ledental van het Humanistisch Verbond niet toe, noch stijgt het percentage Nederlanders dat zich atheïst noemt. Nederlanders blijven dus nog wel gelovig, maar dit geloof is sterk geïndividualiseerd en gedemocratiseerd.”⁴⁸

Het is niet aannemelijk dat de traditionele kerkelijke verbanden weer in betekenis zullen toenemen. Wel is het mogelijk dat er nieuwe organisatievormen ontstaan voor beleving van religie. Voorbeelden zijn de evangelische jongerenbijeenkomsten en de televisiedominees. De evangelische jongerenbijeenkomsten krijgen meer het karakter van een evenement, waarbij vrijwilligers een functie hebben, maar anders dan in het traditionele vrijwilligerswerk vanuit de kerken.

Betekenis van de islam

Het aantal Turken en Marokkanen in Rotterdam zal tot 2020 verder toenemen. Ook andere niet-westerse allochtone bevolkingsgroepen zullen in Rotterdam toenemen. De betekenis van de Islam zou in Rotterdam dus ook verder kunnen groeien.

Echter, de toename van het aantal allochtonen is vooral een toename van de *tweede generatie*. En volgens Verwey-Jonker is de betrokkenheid bij religieuze organisaties bij de tweede generatie lager dan bij de eerste generatie⁴⁹.

Maatschappelijke rol van moskeeën

In het algemeen is er geen verschil tussen hoog en laag opgeleid, man en vrouw en jong en oud wat betreft de mate waarin men zichzelf als moslim ziet. Verschillen tussen de generaties zijn er wel wat betreft religieus gedrag. Dit zou kunnen wijzen op een ontwikkeling van meer secularisatie en liberalisering, maar dit is nog niet met zekerheid te zeggen. Er is met name onder jongeren een grote variëteit tussen religieus liberalisme en juist meer orthodoxe varianten van de islam. In ieder geval zijn er grote verschillen met autochtonen in het beleven van religie en religieus gedrag.⁵⁰

Waarschijnlijk zullen de moskeeën zich in de komende decennia in toenemende mate richten op het aanbieden van maatschappelijke activiteiten. Ook de samenwerking met andere instellingen is een ontwikkeling die verwacht en in ieder geval gewenst wordt.

Uit een landelijk onderzoek⁵¹ blijkt, dat moskeebestuurders voor de toekomst een probleem verwachten bij het werven van vrijwilligers. Zij verwachten een groot verloop onder vrijwilligers en verwachten dat jongeren minder bereid zullen zijn tot vrijwilligerswerk.

Op de website van SPIOR staat een pilotproject vermeld van SPIOR in samenwerking met de Raad voor de Kinderbescherming “om jongeren de kans te bieden om zich middels een taakstraf te rehabiliteren en vervolgens school of werk weer op te pakken. Op twee (moskee) locaties in de stad werden zij onder toezicht van een beheerder geplaatst om bepaalde werkzaamheden te verrichten. De pilot is goed verlopen en in 2005 zal worden gezien of er een follow-up komt.”

Een mogelijke ontwikkeling is, dat moskeeën net als christelijke organisaties zich in de toekomst meer gaan richten op maatschappelijke activering.

⁴⁶ SCP (2004). In het zicht van de toekomst. (SSN 2004). blz. 192.

⁴⁷ Idem, blz. 192

⁴⁸ Idem

⁴⁹ Verweij-Jonker Instituut (2001). *Het middenveld als smeltkroes*

⁵⁰ SCP (2005) Jaarrapport integratie 2005, blz. 127

⁵¹ Ihsan (2005). Maatschappelijk actief in moskeeverband.

Spirituele organisaties

Een nevenverschijnsel van de individualisering en democratisering van religie is de toename van spiritueel zoekgedrag.⁵²

Uit een publicatie van Civiq⁵³ blijkt dat het aantal vrijwilligers in spirituele centra gering is en minder dan werd gedacht. Als redenen worden genoemd, dat ook bij deze centra de band met de deelnemers losser is, en er geen sprake is van een vaste achterban. De relatie met één levensbeschouwing is minder duidelijk en spirituele centra werken vaak op commerciële basis. Het is dus niet te verwachten dat de betekenis van vrijwillige inzet in spirituele centra in de toekomst groter zal worden.

3.3.4 Sector zorg

In de zorg zal de WMO (Wet Maatschappelijke Ondersteuning) een belangrijke impact hebben. Daarover wordt niet hier maar elders ingegaan.

Demografische ontwikkelingen

Alle toekomstvisies gaan uit van een grote toename van het aantal ouderen in 2020. In tegenstelling tot landelijke ontwikkelingen zal in Rotterdam echter het aandeel ouderen niet sterk stijgen. In 2020 is volgens de prognose 15% van de bevolking 65 jaar en ouder tegenover 19% landelijk. Vooral het aantal 65-plussers ligt lager dan landelijk, maar ook het aandeel 55-plussers is in Rotterdam een stuk lager. Het aandeel hoogbejaarden (80-plus) zal niet zo sterk afwijken van de landelijke cijfers.

Ouderenbeleid met een relatie met vrijwilligerswerk

In november 2005 heeft het college van B&W het actieprogramma ouderenbeleid aan de gemeenteraad aangeboden. Het beleid zal in het voorjaar van 2006 officieel worden vastgesteld.

Speerpunten van dit actieprogramma zijn:

- Bestrijden en voorkomen van sociaal isolement bij ouderen
- Continueren van het armoedebeleid t.b.v. ouderen
- Versterken van mantelzorgondersteuning
- Blijvende aandacht voor (een deel van de groep) allochtone ouderen.

Naar aanleiding van beleidsaanbevelingen van de SAO (stedelijke adviescommissie ouderen) m.b.t. vrijwilligerswerk⁵⁴ merkt B&W op, dat de meeste aanbevelingen al staand beleid zijn. Het gaat om de rol van de gemeente die moet faciliteren door te zorgen voor een goede infrastructuur, subsidie als tegenprestatie van de overheid tegenover de meerwaarde voor de samenleving, bevorderen van de deelname van jongeren aan vrijwilligerswerk, betrekken van ouderen bij het vrijwilligerswerk, betrekken van allochtonen bij vrijwilligerswerk, en het verbinden van vrijwilligerswerk met lichaamsbeweging. Alleen de aanbeveling om flexibel, eenmalig vrijwilligerswerk te ontwikkelen, wordt niet overgenomen door B&W.⁵⁵

Zorgvraag in 2020

Het SCP rapport "In het zicht van de toekomst" beschrijft de zorg in 2020.

Waarschijnlijk zal de levensverwachting van mannen en vrouwen in de komende decennia nog verder stijgen. Er zullen wel meer zieken komen, door deze hogere levensverwachting, gecombineerd met een verschuiving van acute naar chronische ziekten en door verbeterde diagnostiek en vroege opsporing van ziektes.⁵⁶ Vooral diabetes, hart- en vaatziekten en luchtwegaandoeningen zullen in de komende decennia toenemen. Het aantal mensen met een lichamelijke beperking zal tot 2020 met een derde toenemen, het aantal mensen met een verstandelijke beperking blijft ongeveer gelijk.

Het SCP wijst erop dat de aanwezigheid van allochtone ouderen in de grote steden, met een lage opleiding en lage sociaal-economische status een "stuwend effect heeft" op de zorgvraag. De

⁵² SCP (2004). SSN 2004 *In het zicht van de toekomst*. blz. 192

⁵³ Civiq (2005). In de sfeer van wierook.

⁵⁴ SAO (2005) *Onzichtbaar, onmisbaar. Ouderen in Rotterdam*.

⁵⁵ B&W Rotterdam (2005). *Brief aan de gemeenteraad inzake Actieprogramma Ouderenbeleid*

⁵⁶ SCP (2004). In het zicht van de toekomst (SSN 2004). blz. 419

verwachting is wel, dat ook in de toekomst de allochtone ouderen de zorgvraag voor een groot deel binnen de familie zullen opvangen.⁵⁷

Het SCP raamt, dat minder dan de helft van het aantal potentiële zorgvragers formele AWBZ-zorg zal ontvangen. Zij zullen gebruik maken hetzij van particuliere hulp, hetzij van informele zorg. De meest kwetsbare groepen, die geen beroep kunnen doen op de formele zorg en die ook niet kunnen steunen op een eigen sociaal netwerk zullen het meest afhankelijk zijn van het zorgaanbod door vrijwilligersorganisaties. De toename van het aantal psychiatrische patiënten en het toenemend gebruik van riskante genotsmiddelen door met name jongeren zal leiden tot een grote en specifieke zorgvraag voor organisaties van vrijwillige thuiszorg.

Toename van de mondigheid van "zorgconsumenten"

Naast de verkleuring van de zorgvraag in de grote steden is een ander culturele verandering in de zorg de toegenomen mondigheid van patiënten. Ook zal er een bloeiende markt gaan ontstaan voor zelftests van ziekterisico's.⁵⁸

Voorlichting over gezondheid en gezondheidsrisico's zal toenemen, voor een groot deel ook via Internet. Wellicht dat de behoefte aan onafhankelijke advies het ontstaan van vrijwilligersorganisaties op dit gebied met zich meebrengt.

Vermaatschappelijking van de zorg

Op grond van landelijke demografische gegevens is de verwachting dat de vraag naar intensieve zorgplaatsen in verzorgings- en verpleeghuizen zal toenemen. In Rotterdam zal dit niet zo zijn. Daarnaast wordt bij de prognoses geen rekening gehouden met de trend van extramuralisering. Als dit wel wordt gedaan, zal er landelijk geen tekort optreden en in Rotterdam zeker niet. Een voorwaarde is wel dat er dan voldoende voor ouderen geschikte woningen zijn in de gewone woningvoorraad.

Het is volgens het SCP nog de vraag of de vermaatschappelijking van de zorg een trend is die zal doorzetten. In Scandinavische landen worden momenteel al weer meer mensen in instellingen geplaatst, omdat de effecten van vermaatschappelijking niet altijd gunstig zijn voor de zorgvragers.

Het aantal plaatsen in verzorgingshuizen en verpleeghuizen zal wellicht afnemen, maar ook daar zal de vraag naar vrijwilligers blijven bestaan. Het gaat dan met name om het geven van persoonlijke aandacht en ander tijdsintensief werk, dat niet door professionele krachten gedaan kan worden. In 2020 zullen waarschijnlijk vooral mensen zonder eigen sociaal netwerk in instellingen verblijven, wat het belang van vrijwilligerswerk in deze instellingen nog verder zal vergroten.

Informatisering in de zorg

Het is mogelijk dat de zorgvraag minder groot is in 2020 dan nu, bijvoorbeeld door een betere gezondheidsvoorlichting en aandacht voor preventie van ziekten. Ook een verbeterde diagnostiek zou kunnen bijdragen aan het terugdringen van ziekten.⁵⁹

Voor de thuiszorg wordt verwacht dat technologische ontwikkelingen deze zorg sterk zullen beïnvloeden.⁶⁰

Bij de zogenaamde maatjesprojecten verlopen de contacten wellicht voor een groot deel via Internet.

Zelfmanagement in de zorg

Het is de vraag of toename van de mondigheid van de patiënt de zorgvraag doet afnemen of toenemen. Uit experimenten blijkt, dat zelfmanagement van gezondheidsklachten de doelmatigheid van de zorg vergroot. Met name organisaties van chronische patiënten zetten zich in voor educatie gericht op zelfzorg en vergroten van inzicht in de eigen klachten. Ook zorgaanbieders richten zich hierop. Deze ontwikkelingen mbt coachen en empowerment van chronische patiënten levert een kostenbesparing op, maar vergroot ook het welzijn van de patiënten.⁶¹

Het aantal chronisch zieken zal in 2020 groter zijn dan nu. Met een toename van het aantal chronisch zieken en de toenemende vraagsturing van de zorgvrager zal het aantal en het belang van

⁵⁷ SCP (2004). In het zicht van de toekomst (SSN 2004). blz. 422

⁵⁸ SCP (2004). In het zicht van de toekomst (SSN 2004). blz. 426

⁵⁹ SCP (2004). In het zicht van de toekomst (SSN 2004). blz. 432

⁶⁰ idem, blz. 432

⁶¹ idem, blz. 440

patiëntenverenigingen toenemen. Mogelijk zal er een toename zijn van belangenorganisaties in de zorg.

Informalisering van de zorg

Sommigen benadrukken de voordelen van de trend van informalisering van de zorg, waarbij een deel van de zorg in plaats van door professionele zorgverleners door familie en vrienden wordt gedaan:⁶²

- De zorgvrager kan daarmee beter de regie houden over de te ontvangen zorg (??)
- Het activeert, wat een positieve invloed kan hebben op het welbevinden van de zorgbehoevende.
- Het versterkt de sociale cohesie, omdat het belang van een sociaal netwerk groter wordt.

Het is in deze termen dat de trendwatcher Adjiedj Bakas deze trend beschrijft, met verwijzingen naar familiebanden in Azië en China.⁶³

⁶² idem, blz. 446

⁶³ Adjiedj Bakas (2005). *Megatrends Nederland*.

4. Samenvatting en conclusies

Dit hoofdstuk geeft een zeer summiere samenvatting van de eerdere drie hoofdstukken en de belangrijkste conclusies met betrekking tot vrijwilligerswerk in 2020. Gezien de aard van dit rapport is het opstellen van een samenvatting eigenlijk het integraal herhalen van al het geen eerder is genoemd. Deze samenvatting geeft een derhalve een aardig eerste idee van waar het rapport overgaat, maar voor goed gebruik wordt met klem verwezen naar de betreffende hoofdstukken!

In het tweede deel worden de belangrijkste hoofdpunten zoals die beschreven staan in de toekomstvisie 2015 bekeken in het licht van de huidige stand van zaken in het vrijwilligerswerk.

4.1 Samenvatting

Hoewel er schommelingen zijn in de cijfers, lijkt het percentage Nederlanders en Rotterdammers dat **vrijwilligerswerk** doet, het laatste decennium vrij constant te zijn. Dit komt niet overeen met het algemene beeld, dat de Nederlander steeds minder bereid zou zijn om vrijwilligerswerk te doen. Desgevraagd geven **vrijwilligersorganisaties** ook aan dat ze een tekort aan vrijwilligers hebben. In Rotterdam is er een toename van het aantal jongeren en allochtonen dat deelneemt aan vrijwilligerswerk. Dit leidt tot de verwachting dat het aantal vrijwilligers in Rotterdam in de toekomst niet zal afnemen.

Wat betreft de **bevolkingsontwikkeling** wijkt Rotterdam op een aantal cruciale punten af van de ontwikkeling van de Nederlandse bevolking. Het aantal ouderen zal in Rotterdam veel minder sterk stijgen dan in heel Nederland, dat wel fors zal vergrijzen; het aantal kinderen zal in Rotterdam gelijk blijven, terwijl dat in heel Nederland daalt.

Er zijn een aantal belangrijke trends, die al langer lopen, maar zullen blijven tot 2020.

Individualisering is er één van. Dit is niet te verwarren met individualisme. Kenmerkend van individualisering is dat mensen het idee hebben en ook de behoefte, dat zij hun leven vormgeven op basis van eigen keuzen. Als vrijwilligerswerk doen zo'n keuze is, is de trend van individualisering dus geen bedreiging van deelname aan vrijwilligerswerk. Cultureel gezien leidt individualisering tot het gelijkheidsprincipe van alle mensen en dit leidt weer tot lossere omgangsvormen en **informalisering** van de verhoudingen.

Internationalisering zal er toe bijdragen dat grenzen vervagen en vrijwilligerswerk ook een mogelijkheid kan zijn om te reizen en wat van de wereld te zien.

Informatisering zal de samenleving ingrijpend beïnvloeden, maar hoe precies is moeilijk te voorspellen. In ieder geval zal dit zijn invloed hebben op vrijwilligerswerk in 2020.

Intensivering, ook wel beschreven als 'beleveniseconomie' leidt ertoe dat mensen steeds meer behoefte hebben om hun tijd te vullen met allerlei leuke activiteiten. Vrijwilligerswerk zou zo'n activiteit kunnen zijn.

De **rol van de overheid** bij het vrijwilligerswerk is op dit moment nog onverminderd groot. Zij stimuleert vrijwilligerswerk in het kader van de terugtrekkende overheid door het overhevelen van verantwoordelijkheden naar particuliere initiatieven. Actief burgerschap is daarbij een sleutelbegrip.

De verwachting is dat **sport** in betekenis zal toenemen, en dat sporten in verenigingsverband relatief misschien in betekenis afneemt, maar absoluut gezien op het huidige niveau zal blijven.

Sportverenigingen worden beschouwd als het terrein waar nog traditioneel vrijwilligerswerk plaatsvindt. Zij zouden moeten veranderen naar een meer open en toegankelijke organisatie om ook in de toekomst nog voldoende vrijwilligers te behouden.

In het **onderwijs** wordt het takenpakket met opvang voor, tussen en na schooltijd en de brede school groter, terwijl er in de toekomst een tekort aan leerkrachten zal ontstaan. Tevens zijn de 'traditionele vrijwilligers' in het onderwijs, namelijk 'moeders' steeds minder beschikbaar. Dit gat werd in de gemeente Rotterdam opgevuld met ID-banen. Mogelijk zijn dit in de toekomst weer vrijwilligers.

Het vrijwilligerswerk op christelijke grondslag zal in de toekomst in betekenis afnemen. De moskeeën zullen in betekenis toenemen en steeds meer een maatschappelijke functie gaan vervullen en meer dan nu het geval is zich richten op de zwakke groepen in de samenleving, en daarmee wellicht de

plaats innemen van het maatschappelijke activeringswerk, dat van oudsher door de kerken werd gedaan.

Het aantal ouderen zal in Rotterdam tot 2020 lang niet zo sterk toenemen als landelijk. Het aantal hoogbejaarden zal in Rotterdam zelfs afnemen. Dit stelt de ontwikkeling op het gebied van **zorg** voor Rotterdam in een heel ander licht.

Vrijwilligerswerk in de zorg zal vooral nodig zijn voor mensen die in hun zorgbehoefte niet kunnen voorzien met particuliere betaalde zorg of mantelzorg. De mondigheid en de kennis van patiënten zal toenemen. Wellicht ontwikkelen zich belangenverenigingen van zorgvragers, die werken op vrijwillige basis.

Allochtonen doen vaak vrijwilligerswerk. Afhankelijk van het onderzoek en de mogelijke interpretatie van het begrip 'vrijwilligerswerk' doen zij dit wel of niet vaker dan autochtonen. Volgens Rotterdamse cijfers (VTO) doen allochtonen vaker vrijwilligerswerk omdat zij (veel) vaker actief zijn in religieuze of levensbeschouwelijke organisaties. Het aantal allochtonen zal verder toenemen, maar dat zal vooral een toename van de tweede generatie zijn, en die is minder betrokken bij religieuze organisaties.

Baanlozen doen vaker en in toenemende mate vrijwilligerswerk. In Rotterdam doen vooral de 'overigen zonder betaald werk' (huisvrouwen, scholieren, studenten) vaker vrijwilligerswerk. De toekomstige deelname aan vrijwilligerswerk van deze groep hangt onder meer af van de ontwikkeling van de economie en de arbeidsparticipatie van vrouwen.

Jongeren doen in het algemeen minder vrijwilligerswerk. Volgens de VTO doen zij het in Rotterdam wel meer dan gemiddeld. **Ouderen** doen in het algemeen meer vrijwilligerswerk maar in Rotterdam scoren zij juist wat minder dan gemiddeld. Landelijk zal het aantal ouderen flink toenemen en daarmee kan ook het aantal oudere vrijwilligers groeien. In Rotterdam zal er nauwelijks sprake zijn van vergrijzing, waardoor (in combinatie met het toch al lagere aandeel) hier geen grote toename te verwachten is.

4.2 De hoofdpunten uit de visie 2015 bekeken

De belangrijkste verwachtingen m.b.t. vrijwilligerswerk in 2015⁶⁴ worden in de navolgende paragrafen besproken. Van sommige trends is duidelijk, dat deze doorzetten en zichtbaar zijn anno 2005, van andere (nog) niet.

4.2.1 Vrijwilligerswerk zit in de lift. De betekenis van vrijwilligerswerk neemt toe.

Klopt.

Vrijwilligerswerk past binnen de trend van 'actief burgerschap' en wordt gestimuleerd door de rijksoverheid. Premier Balkenende en koningin Beatrix doen vrijwilligerswerk op de eerste Nederlandse 'Make a Difference Day' in 2005.

4.2.2 Vrijwilligerswerk wordt kleurrijker door toename allochtonen

Klopt.

Hoewel dit landelijk nog niet zo duidelijk het geval is, neemt in Rotterdam de deelname aan vrijwilligerswerk door allochtonen duidelijk toe. (VTO 2003).

4.2.3 Er is een verandering van kortdurend, afwisselend vrijwilligerswerk op maat

Klopt niet.

Het stimuleren van kortdurend, afwisselend en flexibel vrijwilligerswerk is ontstaan vanuit de gedachte, dat door de tijdsdruk die veel mensen voelen, korte klusjes (niet langer dan 6 maanden) aantrekkelijk vrijwilligerswerk zou opleveren. Mensen hoeven zich op die manier ook niet langer aan een organisatie te verbinden. In de praktijk valt dit tegen. Betrokkenheid bij een organisatie blijkt juist een belangrijke voorwaarde voor deelname aan vrijwilligerswerk te zijn.⁶⁵

B&W Rotterdam schrijft in haar reactie op een advies over vrijwilligerswerk van de SAO:⁶⁶ "*Er blijkt toch een grens te zijn aan het steeds verder kunnen opknippen van taken bij en door vrijwilligerswerk.*"

⁶⁴ Sozawe (2000). Visiedocument vrijwilligerswerk 2015, blz. 6

⁶⁵ SCP (2005). Vrijwilligersorganisaties onderzocht. blz. 76

⁶⁶ B&W Rotterdam (2005). Brief aan de gemeenteraad inzake Actieprogramma Ouderenbeleid.

Echt flexibel en eenmalig vrijwilligerswerk vraagt van organisaties een te grote inzet ten opzichte van het rendement.”

4.2.4 Het onderscheid tussen betaald/ onbetaald, onverplicht/verplicht en georganiseerd/ongeorganiseerd vrijwilligerswerk is niet meer zo scherp te trekken

Klopt waarschijnlijk niet.

Volgens de meest gehanteerde definitie in 2005 is vrijwilligerswerk nog steeds onbetaald en onverplicht werk, dat in georganiseerd verband wordt gedaan.

Uit de maatschappelijke Barometer van Motivaction d.d. 7 december 2005 blijkt, dat 69% van de Nederlanders vindt dat jongeren verplicht sociale dienstplicht zouden moeten doen en 73% vindt dat werklozen verplicht moeten worden om zich voor een deel van hun tijd onbetaald in te zetten voor de samenleving.⁶⁷

Een Amerikaanse deskundige op het gebied van vrijwilligerswerk, de socioloog Amitai Etzioni.. reageert ontkennend op de vraag of vrijwilligerswerk verplicht kan worden. Hij benadrukt sterk de waarde van vrijwilligerswerk in termen van beleving: Zo zegt hij in een interview voor Netwerk, dat zelfs dat “goed doen voor anderen een heerlijke belevenis is, nog beter dan seks of een goede maaltijd”.

Er zijn twee tendensen zichtbaar: De ene is dat vrijwilligerswerk vanuit de overheid door middel van regelgeving wordt gestimuleerd. De andere is dat vrijwilligerswerk in het kader van de intensivering en de beleveniseconomie een aantrekkelijke vorm van vrijetijdsbesteding wordt, vergelijkbaar met de situatie in Amerika. In het eerste geval zal vrijwilligerswerk zich ontwikkelen in de richting van vrijwillige inzet, in het andere geval blijft het echt vrijwilligerswerk.

4.2.5 In 2015 worden hogere eisen gesteld aan vrijwilligerswerk en zal het in betekenis toenemen voor langdurig werklozen en sociaal geïsoleerde groepen in de samenleving

Klopt deels.

Inderdaad worden anno 2005 hoge eisen gesteld aan vrijwilligerswerk, maar niet als middel om langdurig werklozen en sociaal geïsoleerde groepen bij de samenleving te betrekken.

In het rijks overheidsbeleid is de aandacht voor vrijwilligerswerk verschoven van een middel om zwakken en geïsoleerden bij de samenleving te betrekken tot een ontwikkeling waarbij de overheid een stapje terug doet en meer verantwoordelijkheid legt bij de burger. Van empowerment van de zwakkeren tot actief burgerschap.

Van de Nederlanders vindt 24% deze terugtrekkende overheid een positieve ontwikkeling, 37% vindt het een negatieve ontwikkeling en 34% is hierover neutraal.⁶⁸

4.2.6 De extra aandacht die nodig is voor vrijwilligerswerk als middel om de zwakkeren bij de maatschappij te betrekken, zal de kosten van het vrijwilligerswerk doen stijgen.

Klopt, maar ...

De stijgende kosten van dit soort vrijwilligerswerk zijn voor de rijksoverheid zelfs aanleiding geweest om subsidiering hiervan stop te zetten. Dat werd in 2000 niet voorzien.

4.2.7 Andere financieringsbronnen zoals fondsen en bedrijven nemen in belang toe.

Klopt deels.

Voor sportverenigingen zijn contributies en sponsors de belangrijkste bron van inkomsten.⁶⁹ Niet voor alle sectoren geldt, dat overheidssubsidies de belangrijkste bron van inkomsten zijn. Ondersteunende instellingen worden wel voornamelijk door de overheid gesubsidieerd.

Bedrijven leveren vooral een bijdrage door het mogelijk maken van vrijwilligerswerk in werktijd. Dit in het kader van wat genoemd wordt “Maatschappelijk verantwoord ondernemen.”

⁶⁷ Motivaction (2005). Factsheet Maatschappelijke Barometer 7 december 2005: Vrijwilligerswerk.

⁶⁸ Motivaction (2005). Factsheet Maatschappelijke Barometer 7 december 2005: Vrijwilligerswerk.

⁶⁹ SCP (2005). Vrijwilligersorganisaties onderzocht. blz 38

4.2.8 De overheid raakt een deel van de regie kwijt

Klopt niet.

Op dit moment met een stijgende vraag en een veranderend aanbod neemt volgens Civiq de rol van de gemeente als regisseur toe⁷⁰. Ook vinden de meeste Nederlanders (82%) dat de overheid vrijwilligerswerk meer zou moeten stimuleren.

De Amerikaanse socioloog Amitai Etzioni reageert verbaasd, als hem gevraagd wordt of hij vindt dat de overheid vrijwilligerswerk moet stimuleren. Hij vindt dat de taak van de vrijwilligerssector zelf. De overheid heeft daar in zijn zienswijze niets mee te maken. Zijn conclusie is dat het stimuleren van vrijwilligerswerk door de overheid waarschijnlijk typisch Nederlands is.⁷¹

⁷⁰ Civiq (2005). Uitsluiten of uitnodigen? Trendrapport vrijwilligerswerk 2004/2005. blz. 20

⁷¹ Interview in televisieprogramma Netwerk 7 december 2005

Bijlagen

Bijlage 1: Tabel vrijwilligerswerk volgens diverse bronnen

Tabel 2.5 Vrijwilligerswerk in diverse jaren, volgens uiteenlopende onderzoeken, bevolking van 18 jaar en ouder, 1989-2002 (in percentages en uren)

	1989	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
culturele veranderingen in Nederland (CV)													
% vrijwilligers				28	26	30	29	27	27		29		31
gem. uren door vrijwilligers per week				6,5	6,6	6,9	6,6	6,8	5,6		7,0		6,2
tijdsbestedingsonderzoek (TBO)													
% vrijwilligers vlg. vragenlijst		40				46					32		
% vrijwilligers vlg. dagboek		29				32					26		
gem. uren door vrijwilligers per week (dagboek)		5,2				4,9					4,7		
doorlopend leefsituatieonderzoek (DLO)/ Permanent onderzoek naar de leefsituatie (POLS)	42		40	41				43	44	45	45	43	42
geven in Nederland													
% vrijwilligers													
minstens één keer in voorafgaande 12 maanden							36			35	37		43
minimaal maandelijks							29			24	25		30
gem. uren door vrijwilligers per maand							15			12,4	12,5		18

Bron: Schuyt (2003); SCP (TBO); SCP (CV); CBS (POLS)

Bijlage 2: Beschrijving sectoren

1. Sector sport

1.1 Algemeen

Volgens Nuijten et al (2004) zijn er in Nederland per sportvereniging gemiddeld 44 vrijwilligers actief.⁷² Van de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder doet 13% vrijwilligerswerk bij een sportvereniging. Dit percentage is sinds 1997 met 1% gegroeid.⁷³ In de sector sport zijn vooral mannen actief als vrijwilliger. Ander kenmerken van vrijwilligers in de sport zijn, dat ze hoogopgeleid zijn en meestal van Nederlandse herkomst. In deze sector zijn vooral mensen van middelbare leeftijd, levend in gezinsverband met of zonder kinderen actief.⁷⁴

De duur van de verbintenis met de vereniging wijkt in de sportsector niet sterk af van het gemiddelde. Driekwart van de vrijwilligers is twee tot tien jaar aan de vereniging verbonden, en 16% tien tot twintig jaar. Bij organisaties die zich vooral op jongeren richten is de omloopsnelheid van vrijwilligers wat groter.

Het aandeel oproepvrijwilligers is onder sportverenigingen in de loop der jaren niet toegenomen. Grotere verenigingen maken hier vaker gebruik van dan kleine, maar in het algemeen lijkt dit kortlopend vrijwilligerswerk dus niet erg populair.⁷⁵ Professionalisering van sportverenigingen zet niet door, het aandeel beroepskrachten daalt licht.⁷⁶

Het aandeel sportclubs dat gebruik maakt van gesubsidieerde banen is sinds 1998 gelijk gebleven op 8%. Zij worden overwegend aangesteld voor het onderhoud, schoonmaken en beheer van de sportaccommodatie.⁷⁷

Ook maken sportclubs erg weinig gebruik van sociaal geactiveerden.

In Rotterdam is van de bevolking van 13 tot 75 jaar 9% actief als vrijwilliger bij een sportorganisatie. Dit percentage is gelijk aan het percentage vrijwilligers in 1997 en iets lager dan de landelijke deelname. In 2001 was 10% van de Rotterdammers nog actief als vrijwilliger in de sport. In Rotterdam is de deelname van niet-westerse allochtonen aan vrijwilligerswerk in de sport even groot als van autochtonen. Vooral mensen zonder betaald werk en zonder uitkering en mensen met betaald werk die vrijwilligerswerk doen in de sport (11%), tegenover 7% van de mensen van de mensen met een uitkering of gepensioneerden. Opvallend is dat in Rotterdam twee keer zoveel jongeren onder de 25 jaar vrijwilligerswerk bij een sportorganisatie (16%) doen dan mensen van 25 jaar en ouder (8%).

Uit recent onderzoek van het SCP⁷⁸ blijkt, dat 37% van de sportorganisaties een tekort aan vrijwilligers heeft. Dit wijkt niet af van het totaal van organisaties, waar 38% een tekort aan vrijwilligers heeft. Dit is opvallend, omdat algemeen het beeld bestaat dat juist de sector sport te kampen heeft met een gebrek aan vrijwilligers.

Uit een onderzoek van NOC*NSF (Roques en Janssens 2002) blijkt dat het tekort aan vrijwilligers in de sportsector sinds 1998 stabiel is⁷⁹. Vooral verenigingen met veel jeugdleden blijken een tekort aan vrijwilligers hebben. Jeugdleden zouden veel werk met zich mee brengen, terwijl zij weinig vrijwilligerswerk opleveren.⁸⁰

Het blijkt dat sportclubs meer dan gemiddeld moeite hebben om vrijwilligers te vinden voor bestuurstaken en vrijwilligers met speciale vaardigheden (trainen/ jury).

Het verplichten van taken neemt bij sportverenigingen wel toe, bijvoorbeeld het rijden van kinderen naar uitwedstrijden of bardiensten in de kantine.⁸¹

De belangrijkste financieringsbronnen van sportverenigingen zijn contributie en sponsoring.⁸²

⁷² SCP (2005). Vrijwilligersorganisaties onderzocht. blz. 52

⁷³ SCP (2005) Sociale Staat van Nederland 2005 (SSN 2005), tabel 8.9 blz. 192

⁷⁴ SCP (2003) Sociale Staat van Nederland (SSN 2003). bijlage 7.5

⁷⁵ SCP (2005). Vrijwilligersorganisaties onderzocht. tabel 2.4 blz 18

⁷⁶ idem, blz 48

⁷⁷ idem, blz 33

⁷⁸ SCP (2005). Vrijwilligersorganisaties onderzocht.

⁷⁹ idem blz 17

⁸⁰ SCP (2005). Vrijwilligersorganisaties onderzocht. blz. 15

⁸¹ idem, blz 48

⁸² idem, blz 38

1.2 Sport in Rotterdam

1.2.1 Aantal sporters

In 2003 is de sportdeelname in Rotterdam voor het eerst niet gegroeid maar licht gedaald.⁸³ De daling kan voor een groot deel worden toegeschreven aan de incidentele sporters, mensen die niet meer dan 10 keer per jaar sporten. Het aandeel 'echte' sporters, mensen die minstens 1x per week aan sport doen, is gelijk gebleven sinds 2001 en bedraagt 29%.

Jongeren, autochtonen, hoog opgeleiden en mensen met een hoog inkomen sporten meer dan allochtonen, ouderen, laag opgeleiden en mensen met een laag inkomen.

1.2.2 Veelbeoefende sporten

Gemiddeld beoefenen Rotterdammers 3,5 sporten. Fitness, zwemmen, wandelen en hardlopen staan in de topdrie van sporten. Bij de traditionele sporten staan veldvoetbal en tennis op de eerste plaats met een deelnamepercentage van 11% van de sporters.

Sinds 2001 is vooral de deelname aan joggen, wandelen, fietssport, vechtsport en veldsport toegenomen. Bij de traditionele sporten is de deelname aan veldvoetbal sinds 2001 weer iets gestegen, tennis is na een daling tot 2001 sindsdien weer gelijk gebleven.

1.2.3 Kenmerken van sportbeoefenaars per sport

Boksen, zaalvoetbal, dammen en veldvoetbal zijn sporten die meer door niet-westerse allochtonen worden beoefend dan door autochtonen. Tennis, fietssport, roeien en zwemmen wordt vaker door autochtonen beoefend. Fitness en hardlopen/joggen worden ongeveer even vaak gedaan door autochtonen als door allochtonen.

Hoger opgeleiden zijn oververtegenwoordigd bij watersport, wintersport en tennis. Er is geen enkele sportcategorie waar lageropgeleiden de hoogste deelnamepercentages hebben, maar zij zijn wel sterker vertegenwoordigd in vechtsporten, cafésporten en zaalsporten.

Rotterdammers sporten vooral ongeorganiseerd, alleen en/of samen met anderen. Van de sporters doet 31% dit bij een commerciële instelling als een sportschool of fitnesscentrum. Dit cijfer is gestegen ten opzichte van 2001.⁸⁴

1.2.4 Sportverenigingen

Landelijk gezien steeg het aantal verenigingslidmaatschappen in de periode 1990-2001 van 4,2 miljoen tot 4,8 miljoen. Binnen de vereniging is een proces van schaalvergroting op gang gekomen. Het aantal bij NOC*NSF aangesloten verenigingen daalde in de periode 1990- 2001 met bijna 7%.⁸⁵ Het percentage Rotterdammers dat sport als lid van een sportvereniging is 34%, dit is een zeer lichte daling met 1% ten opzichte van 2001, maar een stijging van 6% ten opzichte van 1999.⁸⁶

1.3 Sportbeleid met een relatie met vrijwilligerswerk

De Dienst Sport en Recreatie leverde ten behoeve van deze trendstudie een aantal rapporten en nota's, waarvan gebruik gemaakt is voor het schrijven van deze paragraaf.

⁸³ COS (2004) *Rotterdammers in hun vrije tijd*.

⁸⁴ COS (2004) *Rotterdammers in hun vrije tijd*. tabel 4.8, blz 33.

⁸⁵ Dienst Sport en Recreatie Rotterdam (2005). *Nota Accommodaties voor Rotterdam Sportstad*. bijlage: trends en ontwikkelingen in de sport.

⁸⁶ COS (2004) *Rotterdammers in hun vrije tijd*. tabel 4.8, blz 33.

1.3.1 Sportstimulering

De Dienst Sport & Recreatie stimuleert in het algemeen deelname aan sport. Er is een afdeling Sportstimulering. Zij richt zich daarbij specifiek op kinderen. Alle kinderen in de basisschoolleeftijd krijgen een "passport" met informatie en aanbiedingen.

1.3.2 Elke dag bewegen

Het project "Elke dag bewegen", in het kader van het actieprogramma voeding en beweging. Aanleiding voor dit project, dat wordt uitgevoerd in samenwerking met GGD, DSO en schoolbesturen is het feit dat één op elke vier Rotterdamse kinderen in de leeftijdsgroep 9 en 10 jaar overgewicht heeft en dat er bij één op de tien kinderen in die categorie sprake is van vetzucht. Dat is ruimschoots boven het landelijk gemiddelde. Het project bestaat uit tien pijlers, waarvan twee er betrekking hebben op verenigingssport. De eerste is dat er sportlessen op school worden gegeven om leerlingen kennis te laten maken met verschillende takken van sport. Een tweede is dat sportverenigingen die niet vertegenwoordigd zijn in een wijk worden uitgenodigd om daar een satellietvestiging te starten.

1.3.3 Rotterdam Topsport

Het is het streven van de stad Rotterdam om zich te profileren als (Top-)Sportstad, en in de toekomst ook de accommodaties te realiseren die hiervoor nodig zijn.⁸⁷ Ook wil Rotterdam het toneel blijven van grote sportevenementen.

1.3.4 Verenigingsondersteuning

Vrijtijdsverenigingen maken volgens de Dienst Sport & Recreatie een omslag door van het traditionele voor-elkaar-door-elkaar naar het meer moderne voor-wat-hoort-wat. Dit wordt door de dienst ondersteund met het programma "Verenigingsondersteuning".

1.3.5 Trends 2006-2010

De dienst Sport en Recreatie heeft ten behoeve van een nieuw op te stellen nota SBP (XXX??) 40 trends geïnterpreteerd voor de periode 2006-2010.⁸⁸ In een tweede stap zijn daaruit 6 dominante maatschappelijke trends geselecteerd, die nader zijn uitgewerkt:

- aandacht voor leefbaarheid, sociale herovering
- beter afstemmen vrijetijdsaanbod
- beleveniseconomie.
- opkomst vrijetijdsindustrie
- opkomst gezondheidscultuur
- probleem overgewicht

2. Sector Onderwijs

2.1 Algemeen

Van de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder doet 9% vrijwilligerswerk op school. Dit percentage is sinds 1997 vrijwel gelijk gebleven.⁸⁹ Vrijwilligerswerk op scholen wordt veelal verricht door ouders. Zij hebben zitting in de ouderraad of medezeggenschapraad, helpen bij de les, organiseren het overblijven, gaan mee met excursies en uitstapjes of doen klusjes in de school. In de sector jeugdwerk en school zijn vooral vrouwen actief als vrijwilliger. Opvallend is, dat dit de enige sector van vrijwilligerswerk is, waar meer mensen van andere herkomst actief zijn dan van Nederlandse herkomst. Veel allochtone moeders zijn dus actief op school. In deze sector zijn vooral mensen van middelbare leeftijd, levend in gezinsverband met kinderen actief.⁹⁰ In het onderwijs zijn vrijwilligers voor meer dan 60% korter dan vijf jaar aan een organisatie verbonden.⁹¹

⁸⁷ Dienst Sport en Recreatie Rotterdam (2005). *Nota Accommodaties voor Rotterdam Sportstad*

⁸⁸ Dienst Sport en Recreatie Rotterdam (2005). *Concept nota SBP 2006-2010*.

⁸⁹ SCP (2005) Sociale Staat van Nederland 2005 (SSN 2005), tabel 8.9, blz. 192

⁹⁰ SCP (2003) Sociale Staat van Nederland (SSN 2003). bijlage 7.5

⁹¹ SCP (2005). Vrijwilligersorganisaties onderzocht. tabel 2.4 blz 18

In de sector onderwijs is het relatief makkelijk vrijwilligers te vinden voor bestuurstaken.⁹² Dit werk kan in het algemeen in de avond plaatsvinden. Het grootste knelpunt zit bij het vrijwilligerswerk op weekdays.⁹³ Traditioneel waren het de 'leesmoeders', 'overblijfmoeders', 'knutselmoeders' die vrijwilligerswerk deden op scholen. Hun aantal is geslonken en zal nog verder afnemen met de toename van het aantal twee- en anderhalfverdieners.

In Rotterdam is van de bevolking van 13 tot 75 jaar 5% actief als vrijwilliger in het onderwijs.⁹⁴ Ook dit percentage is stabiel sinds 1997. Van de niet-westerse allochtonen doet 7% vrijwilligerswerk, van de autochtonen 4%. Vooral mensen zonder betaald werk en zonder uitkering doen vrijwilligerswerk (9%), van de mensen met een uitkering doet 4% vrijwilligerswerk in het onderwijs en van mensen met een betaalde baan 5%. Ook dit duidt er op dat vooral allochtone vrouwen zonder baan dit vrijwilligerswerk doen.

Onderwijs is een sector in het vrijwilligerswerk waar de organisaties minder dan gemiddeld aangeven een gebrek aan vrijwilligers te hebben. 29% van de organisaties heeft hier mee te kampen (tegen 38% gemiddeld). Het is in deze sector niet zo moeilijk om vrijwilligers voor bestuurstaken te vinden (medezeggenschap, ouderraad). Wat een groot probleem vormt in het onderwijs is het vinden van vrijwilligers voor de weekdays.

2.2 Onderwijs in Rotterdam

Rotterdam is een jonge stad, met 23% van haar inwoners die jonger dan 18 jaar is. Er zijn dan ook veel scholen in Rotterdam en 'onderwijs en jeugd' is één van de vijf beleidsprioriteiten van het Rotterdamse college.

2.2.1 Aantal leerlingen

In Rotterdam volgen in 2004 ruim 125.000 kinderen onderwijs. Ruim 40% van deze kinderen zit op het basisonderwijs.

Leerlingen in het onderwijs, op 1 oktober						
type onderwijs	Rotterdam			Amsterdam	Den Haag	Utrecht
	2002	2003	2004	2004	2004	2004
basisonderwijs	53.849	53.103	52.435	56.099	39.561	20.632
speciaal onderwijs	5.602	4.906	4.915	5.556	2.886	2.375
voortgezet onderwijs	34.545	35.301	35.281	34.300	20.780	11.021
beroepsonderwijs	32.834	31.336	33.237	17.929	11.711	21.181
Totaal	126.830	124.646	125.868	113.884	74.938	55.209

Bron: CFI

In deze tabel⁹⁵ valt ook op, dat Rotterdam een veel kinderrijkere stad is dan de andere grote steden Amsterdam, Den Haag en Utrecht.

2.2.2 Aantal scholen

In 2003 waren er in Rotterdam ca. 215 scholen voor primair onderwijs en 31 scholen voor voortgezet onderwijs. Deze aantallen zijn de afgelopen jaren niet gegroeid.⁹⁶

2.2.3 Overblijven op school

Volgens het Expertisecentrum Verantwoord Overblijven blijven er dagelijks zo'n 460.000 kinderen in het basisonderwijs over.⁹⁷ Volgens het ministerie van OCW blijft één op de drie kinderen in het basisonderwijs over op school.⁹⁸

Op ongeveer 94% van alle Nederlandse basisscholen blijven de kinderen over. Op de meeste scholen wordt het overblijven georganiseerd door vrijwilligers. Veelal ouders die daarvoor een kleine

⁹² idem, blz. 20

⁹³ idem, blz. 21

⁹⁴ COS (2004). "Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2003". blz 12.

⁹⁵ COS (2005) *Kerncijfers Rotterdam*

⁹⁶ *Digitale onderwijsatmanak*. www.ondwrijsatmanak.nl

⁹⁷ Expertisecentrum Verantwoord Overblijven, www.verantwoordoverblijven.nl

⁹⁸ Min OCW. Dossier tussenschoolse opvang (overblijven). www.minocw.nl/opvang/index.html

vergoeding krijgen (tussen de € 5,- en € 10,-). De ouders van de school kunnen ervoor kiezen hun kind te laten overblijven. Zij betalen doorgaans een kleine bijdrage (gemiddeld € 1,13).

2.2.4 Aantal Brede scholen

De Brede School ontstond in de negentiger jaren en had in eerste instantie als doel iets te doen aan de positie van kinderen in achterstandswijken. Het concept sprak erg aan en al snel werden er andere doelen aan verbonden zoals naschoolse opvang, zorg en hulpverlening, opvoedingsondersteuning en maatschappelijk werk, sportieve en culturele activiteiten, behoud van voorzieningenaanbod of leefbaarheid. In heel Nederland heeft 7% van alle basisscholen het predikaat Brede School. De helft van de gemeenten in Nederland is bezig brede scholen op te zetten. Kenmerkend voor brede scholen is de multidisciplinaire samenwerking met andere instanties die zich met kinderen en/of hun ouders bezighouden. Steeds meer 'brede scholen' zijn ook gevestigd in multifunctionele gebouwen waarin verschillende voorzieningen onderdak vinden.⁹⁹

In 2004 zijn er in Rotterdam 116 brede scholen in het basisonderwijs, een veel groter percentage dan landelijk, en 9 brede scholen in het Voortgezet Onderwijs.¹⁰⁰

2.3 Onderwijsbeleid met een relatie met vrijwilligerswerk

Onderwijs en jeugd is één van de vijf beleidsprioriteiten van het College van B&W van Rotterdam. Het aantal leerlingen met een achterstand is een derde van het totaal. Het vergroten van onderwijskansen is daarom een belangrijk thema voor het College.

2.3.1 Nieuwe Brede School

In Rotterdam zijn al veel Brede Scholen. In november 2004 is van start gegaan met De Nieuwe Brede School. Kenmerk is de wijkgerichte aanpak en de huisvesting in multifunctionele gebouwen.

Voor schooljaar 2006/2007 wordt het beleid gecontinueerd en kunnen scholen subsidie-aanvragen indienen op basis van concrete projecten. De wethouder onderwijs geeft echter aan bij verdere plannen afhankelijk te zijn van ESF-financiering, en die is op dit moment onduidelijk.

2.3.2 ID-banen in onderwijs

Een andere categorie vrijwilligers zijn de mensen die via een vrijwilligersvacaturebank op school actief zijn of via een gesubsidieerde ID-baan.

In Rotterdam werken honderden ID-ers als conciërge, klassenassistent of toezichthouder in het onderwijs. De wethouder van onderwijs heeft in het kader van de landelijke bezuinigingsmaatregelen afgezien van een baangarantie voor ID-ers in het onderwijs.

2.3.3 Maatschappelijke stages

Het college van B&W heeft in juni 2004 besloten om maatschappelijke stages in te voeren als integraal onderdeel van inburgeringstrajecten. De stage is een aanvulling op het bestaande inburgeringsprogramma voor nieuw- en oudkomers. De doelstelling is om in 2004 2.240 stages te realiseren, het jaar daarna 3.920 en in 2006 moeten 5.600 stages invuld zijn.¹⁰¹

2.3.4 Beleid tussenschoolse opvang

Vanaf 1 januari 2005 is het ministerie van OCW verantwoordelijk voor het beleid met betrekking tot tussenschoolse opvang.¹⁰² Het beleid van het Ministerie is om vanaf 1 augustus 2006 schoolbesturen verantwoordelijk te maken voor het overblijfbeleid. Zij bepalen in overleg met ouders hoe het overblijven georganiseerd wordt. Het ministerie verleent subsidie voor scholing van overblijfmedewerkers. De subsidie wordt verleend voor scholing van vrijwilligers, maar ook voor mensen die in dienstverband toezicht houden op het overblijven.

2.3.5 Pot met goud op zuid

Pot met goud op zuid is een initiatief van vijftien onderwijsinstellingen uit Rotterdam-Zuid. Er is een stichting opgericht die als doel heeft om scholieren uit basis- en voortgezet onderwijs (middelbaar en hoger beroepsonderwijs) te stimuleren om vrijwilligerswerk te doen. Door vrijwilligerswerk te doen

⁹⁹ SCP (2004). *In het zicht van de toekomst.* (SSN 2004). hoofdstuk 8 onderwijs, blz 390

¹⁰⁰ *Nieuwe brede school in opmars.* In: Nieuw Rotterdams Tij, editie 9 jaargang 2004

¹⁰¹ DSO <http://www.dso.rotterdam.nl/smartsite504589.dws?Menu=505566>

¹⁰² Min OCW. Dossier tussenschoolse opvang (overblijven). www.minocw.nl/opvang/index.html

verdienen de leerlingen 'gouden munten', waarmee zijn een toegangskaartje voor een voetbalwedstrijd, toneelvoorstelling of de dierentuin kunnen krijgen. Het gemeentebestuur ondersteunt dit initiatief.

2.3.6 Huiswerkbegeleiding

In Rotterdam wordt in 12 moskeeën huiswerkbegeleiding gegeven door vrijwilligers aan schoolgaande jongeren. Dit zijn vaak studenten die een HBO of universitaire opleiding volgen. In Rotterdam is ook een Turks jongensinternaat gevestigd, dat onder de hoede valt van een Turkse moskee. Hier werken tien vrijwilligers¹⁰³

November 2004 werd een motie ingediend in de Rotterdamse gemeenteraad om te bevorderen dat er projecten werden gestart waarbij studenten uit het HBO en universitair onderwijs bijles geven aan scholieren in het VMBO. In mei van dit jaar werd besloten de motie af te doen met verwijzing naar de steun die de gemeente geeft aan het bovengenoemde project Pot met Goud.

2.3.7 Project leeshulp

Tenslotte is er in Rotterdam nog het project Leeshulp. Op 10 november 2005 vierde dit project zijn vijftienjarig bestaan. Leeshulpen geven in de lunchpauze een half uur leeshulp op een basisschool - in de baas z'n tijd naar de school en terug. De bijdrage van de gemeente Rotterdam ligt hierin, dat verschillende Rotterdamse gemeentelijke diensten, naast particuliere bedrijven zoals Nationale Nederlanden en het Havenbedrijf meedoen aan dit project.¹⁰⁴ De opzet is, dat de vrijwilligers in hun lunchpauze lezen met een aantal kinderen met achterstand op het gebied van lezen. De heen- en terugreis doen de vrijwilligers in de tijd van het werkgever.

3. Sector levensbeschouwelijke organisaties

3.1 Algemeen

Van de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder doet 8% vrijwilligerswerk in een levensbeschouwelijke organisatie. Dit percentage is sinds 1997 heel licht gedaald.¹⁰⁵ In deze sector zijn vooral oudere vrijwilligers (ouder dan 35 jaar) actief.¹⁰⁶ In deze sector zijn vrijwilligers langer dan gemiddeld aan hun organisatie verbonden: Ruim 80% langer dan 5 jaar.

Levensbeschouwing is een sector in het vrijwilligerswerk waar de organisaties iets meer dan gemiddeld aangeven een gebrek aan vrijwilligers te hebben. 43% van de organisaties heeft hier mee te kampen. Meer dan de helft van de organisaties in deze sector heeft moeite om vrijwilligers voor bestuursfuncties te vinden.

In Rotterdam is van de bevolking van 13 tot 75 jaar 8% actief als vrijwilliger in een levensbeschouwelijke organisatie. Dit percentage is sinds 1997 juist iets toegenomen. Deze toename is in Rotterdam waarschijnlijk toe te schrijven aan de deelname van niet-westerse allochtonen aan vrijwilligerswerk in deze sector. Van de niet-westerse allochtonen doet 15% vrijwilligerswerk in een levensbeschouwelijke organisatie tegenover 5% autochtonen. Het zijn vooral mensen zonder betaald werk, al dan niet met een uitkering, die dit vrijwilligerswerk doen. Ook in Rotterdam zijn jongeren ondervertegenwoordigd bij vrijwilligerswerk in levensbeschouwelijke organisaties.

In Rotterdam zijn het Katholiek Centrum Welzijnsbehartiging (KCW), de Stichting KSA (Kerkelijk Sociale Arbeid), het Humanistisch Verbond Rotterdam/Rijnmond en het GCW Rotterdam verenigd in het SOM (Samenwerkende Organisaties Maatschappelijk activeringswerk), regio Rotterdam. Het vrijwilligerswerk vanuit levensbeschouwelijke organisaties is erop gericht om vanuit een christelijke of humanistische levensopvatting een bijdrage te leveren aan de samenleving, vaak met name gericht op zwakkeren in de samenleving. Werkzaamheden zijn huisbezoeken, opvang voor vluchtelingen, gehandicapten en ouderen.

¹⁰³ COS (2003) *De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën*.

¹⁰⁴ Project leeshulp. Website <http://www.leeshulp.tk/>

¹⁰⁵ SCP (2005) Sociale Staat van Nederland 2005 (SSN 2005), tabel 8.9, blz. 192

¹⁰⁶ SCP (2003) Sociale Staat van Nederland (SSN 2003), bijlage 7.5

De islamitische organisaties in Rotterdam-Rijnmond, waaronder het merendeel van de moskeeën zijn aangesloten bij het SPIOR (Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond). In 2003 heeft het COS onderzoek gedaan naar de maatschappelijke rol van moskeeën in Rotterdam.¹⁰⁷ Uit dit onderzoek blijkt dat in 2003 1000 vrijwilligers actief waren in de moskeeën. Het werk dat zij doen bestaat uit bestuurswerk, huiswerkbegeleiding, voetbalteam trainen, maaltijden klaarmaken, administratief werk verrichten en schoonmaken. De moskeeën zijn in 2003 nog vrij sterk gericht op de eigen achterban en er wordt geen speciale aandacht besteed aan probleemjongeren, zoals dropouts of drugsverslaafden.¹⁰⁸

3.2 Levensbeschouwelijke organisaties in Rotterdam

Het percentage Nederlanders dat lid is van een kerk is afgenomen van 64% in 1990 tot 45% in 2005.¹⁰⁹ De ledenaantallen van alle christelijke kerken behalve de diverse gereformeerde kerken zijn sinds 1990 gedaald, het aantal islamieten en hindoes is gestegen.

Rotterdamers zijn tijdens een onderzoek in 2002 gevraagd naar hun geloofsovertuiging.¹¹⁰ Bijna de helft (44%) gaf aan niet gelovig te zijn, 32% noemt zich christen, 13% moslim en 2% zegt hindoe te zijn. Ter illustratie: Het bisdom Rotterdam kende in 2000 187 “zielzorgeenheden”(meestal parochies). Rotterdam telde in 2004 30 moskeeën. In Rotterdam zijn zeer veel verschillende religieuze stromingen te vinden.¹¹¹

In Rotterdam zijn het Katholiek Centrum Welzijnsbehartiging (KCW), de Stichting KSA (Kerkelijk Sociale Arbeid), het Humanistisch Verbond Rotterdam/Rijnmond en het GCW Rotterdam verenigd in het SOM (Samenwerkende Organisaties Maatschappelijk activeringswerk), regio Rotterdam. Het vrijwilligerswerk vanuit levensbeschouwelijke organisaties is er op gericht om vanuit een christelijke of humanistische levensopvatting een bijdrage te leveren aan de samenleving, vaak met name gericht op zwakkeren in de samenleving. Werkzaamheden zijn huisbezoeken, opvang voor vluchtelingen, gehandicapten en ouderen.

De islamitische organisaties in Rotterdam-Rijnmond, waaronder het merendeel van de moskeeën zijn aangesloten bij het SPIOR (Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond). In 2003 heeft het COS onderzoek gedaan naar de maatschappelijke rol van moskeeën in Rotterdam.¹¹² Uit dit onderzoek blijkt dat in 2003 1000 vrijwilligers actief waren in de moskeeën. Het werk dat zij doen bestaat uit bestuurswerk, huiswerkbegeleiding, voetbalteam trainen, maaltijden klaarmaken, administratief werk verrichten en schoonmaken. De moskeeën zijn in 2003 nog vrij sterk gericht op de eigen achterban en er wordt geen speciale aandacht besteed aan probleemjongeren, zoals dropouts of drugsverslaafden.¹¹³

3.3 Beleid op het gebied van levensbeschouwelijke organisaties met een relatie met vrijwilligerswerk

Het domein van de levensbeschouwelijke organisaties is per definitie geen gebied waar de overheid een sterke regie heeft. Wel is het zo dat de gemeente Rotterdam subsidies verleent aan levensbeschouwelijke organisaties ten behoeve van hun werk op het gebied van maatschappelijke activering. Inhoudelijk heeft de gemeente Rotterdam in 2005 een bijdrage geleverd aan discussie over levensbeschouwelijke vraagstukken met het organiseren van een reeks Islamdebatten.

¹⁰⁷ COS (2003) De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën.

¹⁰⁸ COS (2003) De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën.

¹⁰⁹ SCP (2005) *Sociale Staat van Nederland 2005 (SSN 2005)*, Tabel 8.5

¹¹⁰ Leefbaarheids enquête COS/BOOM 2002, in: *De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën*.

¹¹¹ Zie bijv. <http://www.veelkleurigerelgiesrotterdam.nl/site/1>

¹¹² COS (2003) *De maatschappelijke rol van moskeeën in Rotterdam*.

¹¹³ idem

4. Sector Zorg

4.1 Algemeen

Van de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder doet 7% vrijwilligerswerk in de sector verzorging en verpleging. In 1998 was dit 6%, in 2001 8%¹¹⁴. In deze sector zijn vrijwilligers langer dan gemiddeld aan hun organisatie verbonden: Ruim 66% langer dan 5 jaar.¹¹⁵

De sector zorg en hulpverlening is de sector met het hoogste percentage organisaties (47%) dat aangeeft een tekort aan vrijwilligers te hebben. Gemiddeld heeft 38% van de organisaties een tekort aan vrijwilligers. Organisaties in de zorg hebben juist de minste moeite om vrijwilligers voor bestuursfuncties te vinden. Slechts 32% van de organisaties heeft hier problemen mee, tegenover 51% gemiddeld. De meeste problemen hebben de organisaties met het vinden van vrijwilligers voor de avonduren door de week en vooral voor de weekends.

In Rotterdam is net als in heel Nederland 7% van de bevolking van 13 tot 75 jaar actief als vrijwilliger in de hulp aan zieken, bejaarden en gehandicapten. In de 'andere hulp- en dienstverlening' is 1% actief, in totaal dus 8%. Dat is een toename van 3% ten opzichte van 1997, toen 5% van de Rotterdammers actief was in deze sector. Evenals bij de sector onderwijs is deze toename van vrijwilligerswerk waarschijnlijk toe te schrijven aan de deelname van niet-westerse allochtonen. Van de niet-westerse allochtonen doet 10% vrijwilligerswerk in de hulp aan zieken, bejaarden en gehandicapten tegenover 6% van de autochtonen. Mensen met betaald werk doen het minst vrijwilligerswerk in deze sector (6%). Het zijn vooral de mensen zonder betaalde baan en dan met name de baanlozen zonder uitkering of pensioen die de meeste hulp aan zieken, gehandicapten en bejaarden geven in vrijwilligersverband (10%). Een andere opvallende conclusie is, dat in Rotterdam vooral jongeren onder de 25 jaar vrijwilligerswerk doen in de hulp aan zieken, bejaarden en gehandicapten, namelijk 10% tegenover 6% van de mensen ouder dan 25 jaar.

Vrijwilligerswerk in de zorgsector is vaak aanvullend op professionele zorg. Onder invloed van bezuinigingen en rationalisatieprocessen is de professionele zorg niet meer in staat tot persoonlijk contact en aandacht voor 'heel de mens'. Voorbeelden zijn buddy's bij terminale patiënten, en vriendendiensten en maatjesprojecten.¹¹⁶

Omdat in het kader van de nieuw in te voeren Wet Maatschappelijke Ondersteuning, die van grote invloed zal zijn op het vrijwilligerswerk in de zorg, een apart document zal worden geschreven, wordt de sector Zorg in deze bijlage niet verder behandeld.

¹¹⁴ Civiq (2005). *Uitsluiten of uitnodigen? Trendrapport vrijwilligerswerk 2004/2005*. Tabel 4, vrijwilligerswerk 1997-2003 bron CBS (pols 1997-2003)

¹¹⁵ SCP (2005). Vrijwilligersorganisaties onderzocht. tabel 2.4, blz. 18

¹¹⁶ SCP (2004) Ontwikkelingen in het lokaal vrijwilligersbeleid.

Bijlage 3: Literatuurlijst

B&W Rotterdam (2005). *Brief aan de gemeenteraad inzake Actieprogramma Ouderenbeleid november 2005*.

Civiq (2003). Pascale Klein Hegeman en Marike Kuperus. *En de mens gaf namen aan al ... Samenvatting van een verkenning van het definitievraagstuk rond vrijwillige inzet*. Civiq Utrecht november 2003

Civiq (2005). *Uitsluiten of uitnodigen? Trendrapport vrijwilligerswerk 2004/2005*. Civiq Utrecht mei 2005

COS (2003). Dr. K. Canatan, drs. C.H. Oudijk en dr. A. Ljamai. *De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën*. Rotterdam, juni 2003

COS (2004). Drs. P.A. de Graaf. *Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2003*. Rotterdam, maart 2004

COS (2004). Drs. S.G. Rijpma, drs. P.A. de Graaf, drs. C. de Vries. *Rotterdamers in hun vrije tijd. Resultaten uit de Vrijetijdsomnibus 2003*. Rotterdam, juni 2004

COS (2005) *Kerncijfers Rotterdam 2005*

Dienst Sport en Recreatie Rotterdam (2005). *Concept nota SBP 2006-2010*.

Dienst Sport en Recreatie Rotterdam (2005). *Nota Accommodaties voor Rotterdam Sportstad*.

Digitale onderwijsalmanak. www.onderwijsalmanak.nl

Ihsan (2005). Dr. Kadir Canatan, drs. Miro Popovic en René Edinga. *Maatschappelijk actief in moskeeverband. Een verkennend onderzoek naar de maatschappelijke activiteiten van en het vrijwilligerswerk binnen moskeeorganisaties en het gemeentelijk beleid ten aanzien van moskeeorganisaties*. Ihsan, april 2005.

Informatie van Expertisecentrum Verantwoord Overblijven, www.verantwoordoverblijven.nl

Min OCW. *Dossier tussenschoolse opvang (overblijven)*. www.minocw.nl/opvang/index.html

Motivaction (2005). *Factsheet Maatschappelijke Barometer 7 december 2005: Vrijwilligerswerk*.

Nieuwe brede school in opmars. In: Nieuw Rotterdams Tij, editie 9 jaargang 2004

Project leeshulp. Website <http://www.leeshulp.tk/>

Regioplan (2005). Dr. J. Klaver e.a. *Allochtonen en vrijwilligerswerk: Een verkenning*. Regioplan Amsterdam, januari 2005

SCP (1999). *Vrijwilligerswerk vergeleken: Nederland in internationaal en historisch perspectief*. Paul Dekker red. Den Haag, Sociaal en Cultureel planbureau, februari 1999

SCP (2001). *Noch markt, noch staat. De Nederlandse non-profitsector in vergelijkend perspectief*. Ary Burger en Paul Dekker red. Den Haag, Sociaal en Cultureel planbureau, april 2001

SCP (2003) *Sociale Staat van Nederland (SSN 2003)*. Theo Roes red. bijlage 7.5 , bijlage 7.6 en bijlage 7.7 Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau september 2003

SCP (2003). *Ontwikkeling in het lokaal vrijwilligersbeleid. Het internationaal jaar voor de vrijwilligers een jaar later*. Ton van der Pennen. Ism Research voor Beleid, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau juli 2003

SCP (2004). *In het zicht van de toekomst. Sociaal en cultureel rapport 2004.* (SSN 2004) Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, oktober 2004

SCP (2005) *Jaarrapport integratie 2005*, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC), Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), september 2005

SCP (2005) *Sociale Staat van Nederland 2005 (SSN 2005)* Den Haag Sociaal en Cultureel planbureau september 2005

SCP (2005). *Landelijk verenigd. Grote ledenorganisaties over ontwikkelingen op het maatschappelijk middenveld*, Joep de Hart, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, februari 2005

SCP (2005). *Vrijwilligersorganisaties onderzocht. Over het tekort aan vrijwilligers en de wijze van werving en ondersteuning*, Jeroen Devilee, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, juli 2005

Sozawe (1998). *“Haec Libertatis Ergo”. Vrijwilligersbeleid in Rotterdam*. A. van Diemen Rotterdam juni 1998

Sozawe (2000). *Visiedocument vrijwilligerswerk 2015*

Stedelijke Adviescommissie Ouderenbeleid (2005). *Onzichtbaar, onmisbaar. Ouderen in Rotterdam*. Cahier 05 Beleidsaanbevelingen. Paul Emonts. SAO Rotterdam juni 2005.

Verweij-Jonker Instituut (2001). *Het middenveld als smeltkroes. Verschuivingen in deelname aan verenigingsleven en vrijwilligerswerk in multicultureel Rotterdam*. Drs. Henk Jan van Daal, Utrecht Verweij-Jonkerinstituut, 2001

Publicatie-overzicht COS

30-1-2006

Algemeen

Staat van Rotterdam 2005	2005
Feitenkaart Omnibusenquête 2005	2005
Kerncijfers Rotterdam 2005	2005
Feitenkaart Rotterdam in Europees perspectief	2004
Staat van de Jeugd	2004
Catalogus Rotterdamse Monitors 2004	2004
De G4 in de peiling	2003
Monitor Prins Alexander	2003
Stadspeiling Vlaardingen 2003	2003

Arbeid en Inkomen

Monitor Gemeentelijke Lastendruk Rotterdam, 2003-2006*	2006
Feitenkaart Inkomensgegevens Rotterdam en regio 2002	2005
Feitenkaart Inkomensbronnen Rotterdam en regio 2002	2005
Feitenkaart Inkomensgegevens Rotterdam op deelgemeente- en buurniveau 2002	2005
Rotterdamers over werken bij de gemeente 2005	2005
De Rotterdamse marktbezoeker 2005	2005
Feitenkaart economie en arbeidsmarkt in Rotterdam	2005
Economische statistiek per deelgemeente	2004
Monitor vraagzijde arbeidsmarkt havengebonden cluster, Rijnmond. Een pilot.	2004
Dagindeling van Rotterdamers	2002

Bevolkingsgroepen

Monitor allochtone ouderen IJsselmonde	2005
Minderhedenmonitor 2003. Integratie en inburgering	2004
Sociale integratie en de islam in Rotterdam	2004
Emancipatiemonitor Rotterdam 2004	2004
Lus di Trafiko in 2003. Het jaar van de uitvoering	2004
Feitenkaart kerncijfers Antillianen in Rotterdam	2004
Prognose bevolkingsgroepen Rotterdam 2017	2003
De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën	2003
Migranten op de Rotterdamse woningmarkt: verhuisstromen en zoekervaringen binnen het aanbodmodel	2001

Communicatie en klanttevredenheid

Tevredenheidsmeting Feijenoord	2005
Mediagebruik Rotterdamse Ambtenaren	2005
Rotterdamers over de Dienst Burgerzaken. Resultaten uit de Omnibusenquête 2005	2005
Communicatie wijkveiligheid. Effectmeting maart 2005. Tussendijken	2005
Communicatie wijkveiligheid. Effectmeting maart 2005. Middelland	2005
Rotterdam bekeken en beluisterd in 2004	2004
Communicatie wijkveiligheid. Effectmeting september 2004 Spangen	2004
Klanten over het City Informatie Centrum	2004
Bekendheid met Rotterdamse trouwlocaties	2002
Bekendheid en waardering stadsregio Rotterdam	2002

Demografie

De bevolkingsontwikkeling van Rotterdam 2003-2004	2004
Huishoudensprognose Rotterdam 2017	2003
Bevolkingsprognose Rotterdam 2017	2002
Inpakken en wegwezen: migratie-onderzoek Rotterdam en regio 1998-2000	2002
Verhuizen in Rotterdam, onderzoek verhuisbewegingen 1995-2000	2002

Kunst en cultuur

Rotterdamers en de bibliotheek 2005	2005
Cultuurparticipatie van Rotterdamers in 2003	2004
Belangstelling voor opera in Rotterdam 2004	2004
Cultuurparticipatie van Almeerders in 2002	2003
Museumbezoek in de stadsregio Rotterdam	2002

Leefbaarheid en Veiligheid

Rotterdamers over het milieu 2005. Resultaten uit de Omnibusenquête 2005	2005
Blokken aan de Laan. Effecten van de fysieke aanpak van twee bouwblokken in de hot spot Dordtselaan	2005
Monitor hot spots Rotterdam, eerste vervolgmeting (2004)	2004
Woonwensen van WBR-huurders in Nieuw Crooswijk	2003
Bewonersonderzoek afvalscheiding	2003
Monitor Delfshaven schoon najaar 2002	2003

Hondenpoep onder de loep	2003
Bovengrondse problemen bij ondergrondse containers	2002
Onderwijs	
Integratie in het primair onderwijs Rotterdam	2005
Wonen en leren van volwassenen in de regio	2005
Belangstelling Openbaar Daltononderwijs Papendrecht	2004
Leerlingprognoses primair onderwijs Rotterdam 2003 - 2018	2004
Doelgroepen van educatie 2001	2001
Overig	
Rapportage Warmtekrachtkoppeling Bergschenhoek	2005
Rotterdammers en computers 2005	2005
Evaluatie stoelmassage dS+V. Resultaten uit een enquête bij drie dS+V-afdelingen	2004
Politiek en bestuur	
Feitenkaart negende Belevingsmonitor	2005
Analyse opkomst Tweede Kamerverkiezingen 2002	2002
Analyse Tweede Kamerverkiezingen 2002	2002
Analyse deelgemeenteraadsverkiezingen 2002	2002
Analyse opkomst gemeenteraadsverkiezingen 2002	2002
Jong en veelkleurig onderweg naar de stembus	2001
Ruimtelijke ordening en verkeer	
Rotterdammers over imagobepalende plekken in de openbare ruimte	2005
Rotterdammers over het verkeer 2005. Resultaten uit de Omnibusenquête 2005	2005
Rotterdammers en parkeren 2002. Resultaten uit de Omnibusenquête 2002	2002
Rotterdammers en fietsen. Resultaten uit de Omnibusenquête 2001	2001
Vrijtijdsbesteding	
Rotterdammers in de wintermaanden van 2005	2005
Joffen in Feijenoord.	2005
Rotterdammers in hun vrije tijd 2003. Resultaten uit de Vrijtijdsomnibus 2003	2004
Recreatief bezoek van Rotterdammers aan Rotterdam 2003. Resultaten uit de Vrijtijdsomnibus 2003	2004
Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2003. Resultaten uit de Vrijtijdsomnibus 2003	2004
Vrijtijdsdeelname onder 55-plussers	2003
Rotterdamse bezoekers van openbaar groen 2001	2003
Tijdsbesteding en uitgaansgedrag van Rotterdamse jongeren	2002
Omgevingsanalyse sport en bewegen in Noord aan de Rotte	2002
Welzijn en Volksgezondheid	
Sociale kaart 2004. Stadsregio Rotterdam	2004
Jonge moeders in Rotterdam. Stand van zaken 2004	2004
Kinderen en opvang. Monitor kinderopvang Rotterdam 2002	2002
Wonen	
Feitenkaart aandachtsgroepen volkshuisvestingsbeleid Rotterdam en regio 2002	2005
Kans van slagen. Monitor woonruimteverdeling Stadsregio Rotterdam. 2005 kwartaal 3	2005
Evaluatie experiment huisvestingsvergunning	2005
Bewonersonderzoek Nesselande	2005
Monitor aanbodmodel Rotterdam 2003	2004
Woningmarktonderzoek gemeente Albrandswaard	2004
Bewoners van nieuwbouwwoningen in Hoge Heren en Hoge Erasmus	2003
Huursubsidie en vangnetregeling Rotterdam '00/'01 en '01/'02	2003
De markt voor koopwoningen in 2002.	2003
Woonwensenonderzoek onder ouderen van 55 jaar e.o. in Maassluis	2003
Quick scan van de Rotterdamse kamermarkt	2003
Kopers van nieuwbouwwoningen in Nesselande	2003

*Bovenstaand overzicht is een greep uit het publicatie-aanbod van het Centrum voor Onderzoek en Statistiek.
Een compleet publicatie-overzicht is te raadplegen op het Internet:*